

Erramun Baxok

Iparraldeko kulturgintzaren aurtengo ezaugarriak aztertze-ko, Euskal Kultur Erakundeak zabaltzen duen *Leihotik* aldizkariaren lau aleak berriz irakurri ditut. Bizpahiru gogoeta.

Sorkuntzaren urtea

Milurte berriarren hastapena kultur sorkuntza aberatsarekin ospatu da. *Aingeru* ikusgarriak kantuak, dantzak eta irudiak nahasten ditu, biziaren aroak kontatuz. *Ametsak dantza* kreaio hutsa da Ariadnaren mitoak asmarazia: dozena bat olerki berri kantu bilakatu dira «Mendiz mendi» abesbatza zuberotarraren bitartez. *Izarren hautsa* ikusgarriak ere arte asko biltzen ditu, ipuin, antzerki, bertso, bertiko gaiak aipatuz, lurra, herria, bizia.

Aipamen berezia hartzen dute kolegioetako ikasleek sorkuntza ikusgarriek, *Euskaldunak Zupen*, ZUP Baiona bazterreko bizitza gunea delarik, edo *Besta soinu, jazz'in college*, Donapaleu, Garazi eta Baigorri aldeko ikasleek antolatutako. Aipagamia ere Parisko euskaldunek kantatzen eta dantzatzen duten *Ibilaldia*, ikusleari zazpi herrialdeak erakusteko.

Eta besteak beste: *Lamintegiko laminak* antzerkia, *Matalaz* pastoral moldean, *Bertzea* filma... Kultur sorkuntzari buruz egin da gogoeta bat. Itxaro Borda idazleak esplikatu digu sorkuntza posible dela multzotik ateratzen denarentzat, «gutasunetik» «nitasunera» iraganez: «Nik ere anitz urte baliatu dut 'gu' kolektibo horren geriza. Baina bortxaz ikasi dut, beti bazterretik idatziz, abantaila genukeela 'ni' bezala kreativeko edozein alorretan».

Euskalguneak

Aspaldidanik hiru kultur etxe irekiak dira hiru herrialdeetan, Eihartzea Hazpamen, Haize Berri Izuran eta Ühaitza

Zuberoan, hiru euskal irratirekin kulturgintza aitzinarazten dutenak. Geroztik beste kultur gune batzuk sortu dira, Garazikus, Aldudarrak, besteak beste. Eta ororen laguntzaille Uztaritzen dagoen Euskal Kultur Erakundea (EKE). Honen finantzamendua segurtatua da, baina ez beste elkarreana. Eta zer egin dezake EKEk bakar-bakarrik? Kulturgintzak sare bat eskatzen du sorkuntza sustatzeko, zabal-kuntza segurtatzeko eta hurbileko formakuntza antolatze-ko.

2000ko abenduan sinatu zen Hitzarmen Berezian badago atal bat kulturaz hiru ildo nagusi definitzen dituen: 1) euskal kultura zabaldu kulturgintzaren alor guztietan, adibidez komunikabide berrietan; 2) dauzkagun erakundeak sartu Ipar Euskal Herri osoa estaliko duen sare batean, Baionaldearen buruzagitzarekin baina kostaldea barnealdeari lotuz; 3) Euskal Herriko kultura hedatu herrian bertan, bai eta kanpora ere kulturak elkarren artean gurutzatuz.

Helburu praktiko batzuk ere finkatuak dira: Euskal Erakustoki berrituaren eragina beste ondareguneei begira, hemengo artxiiboak herriratzea, artisten profesionaltasuna, talde eragile bat kulturgintza osoaren kudeatzeko. Gertatzen dena da gaur egun kultur elkarte batzuek zailtasun handiak dituztela finantzamenduaren aldetik, ez baitakite arduradunak noiz arte ordainduko dituzten. Irudi luke irratia arriskuz kanpo direla. EKEk eskaturik, arduradun bat izendatzekotan da, eta bi hilabete barne kulturgintza antolaketaren argazki fidagarri bat eman behar dio Hautetsien Kontseiluari. Espero dugu Hitzarmeneko dirua baliatuko dela euskal kulturari bizi berri bat emateko.

Gainera, ordu da hirietan ere euskalguneak antolatze-ko, gure nortasuna hobeki ezagutarazteko ahalik eta publiko zabalenera. Ez baitezpada ikusgarri harrigarriak, baina gizarte egiturak baliatuz: udaletxeetako kultur zerbitzuak, gazteen topaguneak, liburutegiak, eskola inguruko animazioak... Jadanik badira ekintza ederrak, «Baiona kantuz», Polo auzunean dagoen «Bizitza zibikoaren etxe-ko» elkarretaratzeak. Bat-bateko ekintzetarik euskal ani-

mazio jarraikietara pasatu behar da talde eragile batzuen bitartez.

Euskalgintzaren aholkularitza

Iparaldeko botere publikoen artean 2000. urteko eguberri sinatu zen Euskal Herria 2001-2006 Hitzarmen Berezian bada lehen kapitulu bat, «hizkuntza politika». Kapitulu horrek eskaintzen duen lehen ekintza da Hizkuntza Kontseilua. Alabaina, egitura berezi hau uztailean eraiki zen euskalgintza politikaren aitzinarazteko.

Hizkuntza Kontseiluaren helburua orain argi ageri da: euskararen aldeko hizkuntza politika asmatzen eta bideratzen laguntzea, hastapenean Hitzarmen Berezian hautatu diren 10 ekintzak, eta, bestalde, Antolaketa Eskeman diren beste 5 ekintzak, beti balio dutenak, ez badira ere plan kontratuan sartuak. Geroxeago Hizkuntza Kontseiluak proposatuko ditu Eurokartako 39 hizkuntza neurriak, Konstituzioaren aldetik onargarriak direnak. Bai eta ere Kortsikan eta Alsazian erdietsi dituzten aitzinamenduak, «berdintasun errepublikanoaren» izenean.

Administrazio kontseiluak idazkari nagusi bat hautatu du, Eguzki Urteaga, euskalgintzako alor ezberdinetan lan taldeak biltzeko: irakaskuntzan, komunikabideetan, euskararen egoera publikoaz. Lau eginbide nagusi:

Koordinazio funtzioa. Gaur egun egitura federatzaileak badira euskal nortasunaz arduratzen direnak: Euskaltzaindia, Euskal Kultur Erakundea, Euskal Konfederazioa, Ikas pedagogia zerbitzua, eta Garapen Kontseilua. Ordezkeriak Hizkuntza Kontseiluan elkarretaratzen dira. Alabaina, euskara aitzinarazteko, mugimendu guziak bildu behar dira, euskalgintza, kulturgintza, irakaskuntza, bai eta ekonomiaren garapena ere. Nola euskaldundu ahal liteke jendez husten ari den lurralde bat? Lehenbailehen mobilizatu beharko dira beste gizarte indar batzuk, hala nola sindikatuek, unibertsitatea, hedabideak.

Proposamen funtzioa. Gaur egun eginbide honek garrantzi handia ukanen du. Garapen Kontseiluak beste alo-

rretan egiten duen bezala, Hizkuntza Kontseiluak abisuak ongi landuko ditu, jakitunen laguntzarekin nola hezkuntza elebidunean hala hizkuntza zuzenbidean. Anitz alor bada lantzeko, halere lehentasunetan lehentasuna da euskal ikaskuntza eskaintzea lehen mailako ikasle orori; ondorioz, irakasleen formakuntza eta ikasmaterialen ekoizpena aitzinarazi behar da.

Gainera, ezin aipatuzko galde batzuk baditugu, erantzun ausartak eskatzen baitituzte. Nolako irratigintza gazteentzat, euskara 10etik batek dakielarik? Non dira ikastoletako eta gau eskoletako ikasle ohiak? Zergatik familia euskaldunetan ere euskara hain xuhur? Zergatik erakundeek herri hizkuntza hain guti erabiltzen dute, legeak onartzen duen baino askoz gutiago?

Begirale funtzioa. Beharrezkoa da noiznahi jakin dezagun euskara zer bilakatzen ari den eta zein diren euskalgintza ekintzen ondorioak. Hizkuntza behatokiak urtero zabalduko du euskararen egoera eta neurtuko zein den hizkuntza egitarauen eragina gure hizkuntza biziberritzeko.

Aurreikuspen funtzioa. Eginbide honek garrantzi handia dauka geroari buruz. Hizkuntza politika beharko da etengabe osatu, berritu, eta gainera gizarte zibila mobilizatu euskal estrategia zabal batean. Ikertuak ez diren euskalgintza alor batzuk badira, unibertsitatearen eginbidea, euskalguneen pizkundera, elebidunen mintzamoldeak. Beste herrietan ikerketak eta entseguak egiten dira, hemen ere egokituz balioko luketenak.

Ezin dugu onartu hamarkadak irauten duen militantziak ez duela euskararen gainbehera gelditu, Hegoaldean gazteen euskaldungoa hamar urtez bikoiztu delarik. Politika ez da arrazoi bakarra. Hizkuntza politika beharrezkoa da. Baina gure desafio historikoa da euskara behetik gora abiatzea elkarrekin, familiak eta eskolak lauzkatuz, kultur-gintza eta garapen ekonomikoa uztartuz. Horretarako hiru bide nagusiak dira:

- euskal ikaskuntza zabaltzea, lehen mailako ikasle guztiei,
- euskalguneak indartzea familietan, auzuneetan, he-dabideetan,

- euskararen publikotasuna segurtatzea hizkuntza zerbitzuen bitartez.

Hizkuntza Kontseiluaren pedagogia da gu denok bultzatzea hautatuak diren ekintzak artoski gauzatera, begi bistan atxikiz euskara biziberritzea lan luzea dela. Eta filosofo batek zioena izan daiteke erakunde hau: «ibaiaren joaira aldatuko duen harkaitz egokia».

Kulturak gurutzatzen direlarik

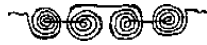
Pantxoa Etchegoin EKEko zuzendariaren ideia nagusi bat da kultur trukaketa dela euskal kulturaren aberasteko baldintza, eta gainera «herrialde ezagun baten izaera, bizimodua, egoera politikoa eta geografia ezagutzeko modurik hoberena». Holaxe, iragan urtean ikusi eta entzun ditugu B'Net Marrakech taldeko kantari bereberak, Mzetamze taldeko andere georgiarak, Bulgariako Slavei kantari-lauko-
tea, Urs-Karpatz taldeko musikari tziganoak, Txetxeniako Daimakhan-Aznach taldea.

Aurten esperientzia berri bat gertatu da, bi aldetako trukaketa: hemendik hiru euskaldun, Maddi, Ruper eta Joseba, joan dira Uzbekistanera, eta handik bost andere etorri dira Dutortchilar abesbatza osatzen zutela. Haien ahotik Maulen eta Uztaritzen entzun ditugu kantu uzbekek, tadjikak eta pertsiarrak. Hau guztia Taxkenteko enbaxada frantsesean Aurore (Goizargi!) andere itsasuar batek lan egiten baitu. Hau guztia hango herriak zorigaitzeko aktualitatean sartu direlarik.

Hiru euskaldunek ongi etorria kantuz egin ondoren, kantu hunkigarriak entzun ditugu, amodiozkoak, sehaska kantak, euria eskatzekoak, ezkontza egunekoak. Batzuk XIV edo XV. mendekoak, lehenagoko musika tresnekin lagunduz, bi sokatako «dutorra» adibidez. Kantaldiaren gailurra izan zen JosAntononen «Hegoak» olerkia kantatu digutelarik, han ginen orok errepikatuz. Denboraz kanpoko eta mugaz gaineko unea, argitasun eta bakezko unea, garaiak ilunak badira ere.

Han ibili den Maddi xuberotar kantariak bere lekukotasuna adierazten digu, Uzbek Herrian munduko kultura zaharrenak ikusi dituztela, herrialde ezberdinetatik etorriko kulturak hor nahasi zirela mendez mendez, beti hobetuz. Ruper olerkaria ohartu da herri hura sobietarren bidez modernitatean sartu zela ondare zaharra baztertuz. Gaur egun lehenagoko «harribitxiak» berriz biltzen dituzte, gaurkotasunari eta errusierari uko egin gabe.

Joseba musikariak miretsi ditu hango musika taldeak, tadjikak, tatarak, kazakhak, gutienez 30 kidez osatuak. Baina hiru euskaldunak taulen gainean agertzen zirelarik erlijiozko isiltasuna zen nagusi, nonbaiteko hitzak eta soinuk ulertzeko asmoz, eta bururatzean kartsutasun handiz txalotzen zituzten. Ibragimov taldearen gidariak antzekotasunak ikusten ditu bere herriaren eta Euskal Herriaren artean: artzainen kantak, jendeen zintzotasuna, haren lasaiak, eta ongi bizitzeko gusua. Kultura bakearen iturria dela dio. Agian bai, han eta hemen. ¶

Mikel Bujanda

Kultur ekipamenduak, inbertsio produktiboa

Bada mugimendu. Garabiak jiraka, zementu porlanaren garraio eta txertaketa lanak, hezurdurak zutitzen eta egituratzen ikusi dugu. Eraikuntza kulturalaren garaia da Iruñean. Hiriaren erdialdean Auditorio eta Kongresuen Jau-regi izanen den *Baluartea*; auzo zaharrea Erregeen Jauregi izandakoa *Artxibo* bihurtzeko lanetan. Hiritik kanpo, Altzuzan, Iruñerriari begira, *Oteiza Fundazioaren Museoa*.

Kulturgintzaren tenplu berriak, funtzional izateko agian bai baina, horren gainetik, batez ere nabarmentze-

ko sortuak diren eraikinak dira, berezko ikuskizun izateko, arreta erakartzeko, hiri berriaren ikur bihurtzeko. Espektakularitatea lortu beharrez harroak eta ausardiaz egindako apustuak dira, ikusmina sortu dutenak, eta horiei begira gaude. Geure buruari esanez konfiantza dosi bat jarri beharko dela arkitektoengan (Patxi Mangado, Rafael Moneo eta Saenz de Oiza, hurrenez hurren.) Zalantza, dena dela, ezin baztertu —behineko zalantza, noski— handikeria eta faraonismoa dariela eraikinei. Inguruan dutenarekin integratu ez baizik, hurbil duten hori gutxietsi, ukatu eta horrekiko kontrastean bilatzen dute nabarmenagotzea. Horrela, Ziudadelaren harresiekin lehian ariko balitz bezala, bizkar handiko horma gizenak eraikitzen ari dira Auditorioarenean; Oteizaren Museoa, umaldi luzearen ondotik Alzuzan mendi magalari atera zaion konkorrak kubikoa azalgorriturik agertu zaigu halako batean, lotsaturik bezala, barne hutsaren espermentazio prozesuaren biltoki izan behar duenari halako antolaketa boluminosoa eman diotelako. Barneko ikuspegia izanen da egiazki balioko duena, baina oraingoz, kanpokoa paradoxa handia da (eta paradoxa, inkoherentziaren bestizen adiskidekorra izaten da batzuetan).

Orain artean ikusitakoagatik Moneorena da ziurrenik hiru proiektuetan zentzuzkoena, Iruñe zaharreko muinoaren goian, agerian, agerrian, lepo luzeko dorre gailen bat zutitzean, talaia eta tantaia, leku horrek historian izan duen esanahia gogoan hartu baitu eta, aldi berean, hiriarren soslaiari erreferentzia berri bat erantsi.

Eraikitze lanetan beraz, horienagatik ikusminez, eta mesfidatien susmoak, zementua irabiatzeko ontzi gizona daraman kamioiaren joan-etorriak beharturiko zirkulazio geldiuenean, era honetako obra zibilek kulturgintzarekin baino zerikusi zuzenagoa ez ote duten gure denbora hauetako ekonomia neoliberalaren joko engainagarria erekin, alegia merkatuari bere kasa jokatzeko utzi behar zaiola esan, baina diru publikoaren kutxatik ordaintzen dela porlanaren ekoizpena, eta gutxienekoa dela zertarako balia, lehen azpiegitura hidraulikoa, orain kultur ekipamendua, gero auskalo zer, garrantzia duena eraikuntzaren sek-

torea eta honen hornigaiena ez dadila geldi. Inbertsio produktiboa esaten diote horri.

Beste ekipamendu batzuk asmo huts dira: Biblioteka nagusiarena ezin aurreratuz, gurasoak ez baitituzte engainatu San Francisco ikastetxetik alde egiteko gonbiteekin. Agintarien nahi eza gainditu beharra dute, aldiz, ikasketa artistikoen gogotan daudenek: Antzerki Eskolari ofizialtasuna ematea edo Ikasketa Musikalen Goi mailako zikloa ezartzea, euro gehiagoko eta epe motzeko luzimendu gutxiagoko inbertsioa baita.

Lozorroan dago Zitudadela Arte Plastikoko Garaikideen esparru bihurtzeko asmoa, ondare historikoarekin arazo gehiagoren beharrik gabe, aski direlakoan Gaztelu Plaza-koak.

Zerrendan hurrena diren asmoetan, prioritatea lortu du San Ferminetako Museoarenak, erakusketa publiko demokratikora atereaz horretarako lehian dauden proiektuak.

Antzinako denboretako oroigarriak

Gaztelu Plazako indusketa lanek Progresua eta Kultura deman jarri dizkigute, eztabaida klasikoaren borroka zibikoaren episodio berria. Progresua Kulturari kontrajarria agertuz, biak aurkari, bateraezin, eta lehia bera kontraesankor bihurtuz: autoen lurpeko aparkalekua omen da hemen progresua. Helburu noblea, ez balitz asmoak erantsita dakarrela hiriaren ikuspegi automobilzentrista, agintaritzaren jokabide autoritarioa, interes pribatu eta espekulatiboen kutsua, hiri honetako udaletxean sekula ezagutu ez den presazko tramitazio susmagarria, ustel usaina, azken batean.

Ondare kulturalaren defentsa sutsuan ari dira hiritar auzolagunak, jarduera estimagarri eta laudagarrian, ez paradoxarik gabekoan, XVI. mendeko gazteluaren arrastoen balioa gogoratuarekin batera, Fernando errege katoliko eta faltsarioaren oroitzapena bizirik iraunarazteko aldarrikapena baita hiritar horienak dakarrena, udal agintari kontser-

badorek hauts bihurtzea nahiago duten bitartean, bere garaian Errege katolikoak eta honen zerbitzari Cisnerosek nafar erresumaren defendatzaileen gazteluak birrinduta utzi zituzten era berean.

Historiari galdezka joan zaigu 2001 urtearen puska bat, egungoa ulertzeko atzokoaren informazio bila, identitate eta nortasunaren arrastoak hor ageri ote diren; baina Pedro Esarte Muniain baztandarrak lehenagotik urte osoak emanak ditu artxiboetako agiri zaharretan murgilari. *Navarra, 1512-1530* liburu mamitsuan bildu ditu eta azaldu garai hartako jendeen testigantza ezagutu gabekoak, orduan gertaturikoaz inork zalantzarik bazuen, behin betiko haizatzeko: konkista eta menperaketa izan zen hura, inbasioa eta okupazioa, indarpean makurtu behar izan zuen Nafarroak.

Oraindik ere hori esan eta berresan beharra dago, frogak erakutsi eta aldarrikatu beharra dago, orduko hura lagun arteko paktua eta borondatezko inkorporazioa izan zela kontatzen jarraitzen baitu historiografia ofizialak.

Sinesgarritasunik batere merezi ez duen ustea den arren, paktuaren mitoa egungo nafar gizartean sakon dago txertatua. Uste okerra ez da ziurraski zuzenduko liburua argitaratzearekin baina hori da egin beharrekoa, Pedro Esartek egin duena, paktismoaren tradizioa, gezur eta iruzur historiko handia, funtsik gabeko mitoa dela dokumentatu.

Eztabaida daiteke gero, zer doakion gaurko nafar jendeari konkista ala adostasuneko hitzarmena izateak, baina abiapuntuan gauzak diren moduan jarri behar dira, eta konstatazioa egin.

Gerora ere oso emankorra gertatu den manipulazioa izan da paktismoarena. Honela, 1839-41eko une kritikoe-tan ere erabili zen. Migel Izu Bellosok, *Navarra como problema* liburuan, 1841eko lege hitzartuaren errealitate eta interpretazioen analisi kritikoa egin du. Hitzarmen adostuaren itxura ematen jakin zuten orduan ere menperaketa militarra izan zenari. Eta bertsio horrek arrakasta izan du berriro gizartean. Egun onarpen maioritarioa duen interpretazioa da, eta Izuren liburua lagungarri da hori horrela

zergatik den jakiteko. Nafarroa Estatuari borondatez atxikia dagoela giltzarria da egun onarpen soziala zabala duen tesi navarristan. *Navarismo*-a Espainiar nazionalismoaren gainjantzia besterik ez dela frogatzen du Izuk, nazionalismoen oinarriari errebaso kritikoa ematean. Euskal nazionalismoaren oinarrien ahuleziak ere astindu eta biluzgorritzen ditu.

Proposamena egiten du gero identitate nazionalen gatazkatik ateratzeko, sekularizaziora jo behar genukeela dio, akonfesionalitatera. Erlijioarekin edo sexualitatearekin eman den modu berean, Administrazio Publikoek ez dezatela izaera nazionalari doakionez aukera jakinik egin. Zintzotasunez eta eszeptizismoz eginiko proposamena da, jaramonik eginen ez diotela aurrez emanik.

Paralelismoak literaturan

Historia liburuen funtzioa asmatu-ko elezaharrak egiazkoak balira bezala kontatzea baldin bada, zalantzarik ez da krea- ziozko literatura egiazki gertaturikoari gezurraren itxura emateko ahalegina izan ohi dela. Gezurrari egiaren eitea eman nahi diote historialariek, egiari asmazioaren itxura idazle sortzaileek. Uste dut Pablo Antoñanari entzuna dela, eta ez balitz ere, berdin balio lezake itzulinguru gisa, iragan urtean Nafarroako erdal letretan bizar handiko bi figurak beste koxka bat hazi direla esaten hasteko. Lehen erraldoi sendo ziren, orain sendoago, bai errekonozimendu sozialean, bai produkzio literarioan. Vianako Printzearen kultur saria eramane du Miguel Sanchez Ostizek, bi liburu argitara eman eta hitzaurrea egin dio Pablo Antoñanaren bati. Antoñanak, Toño Muro ren doktoretza tesiarene aztergai izan ondoren, donostiarren gorazarrea hartu eta bere idazkiren bat euskaraturik argitaratua ikusteaz gainera, ematen eta argitaratzen jarraitzen du, motzean, kondentsaturik gizakien ibileraz kupidaturik, hitz eta esapideak banan-banan neurturik esanahian eta eritmoan. Guztiz bestela jokatzene du Sanchez Ostizek, isilik egotera behartu balute bezala, eta bat-batean enbarazua kendurik

gordea izan duen guztia oldarka, aho beteko jarioan eman nahi balu bezala. Arras desberdin.

Mutatis mutandi (*mutandi* beharrekoa askotxo dela irudi dezakeen arren) antzak eta berdintasunak topatzen ditugu euskararen nafar letretan dabilzkigun Jon Alonso eta Mikel Tabernarengan. Biok elkarrekiko dute zientziaren arloko ikasketak eginak izana, lanbidez testu administratiboen euskaratze lanetan aritzea, eta kreaizozko letren xarmaren gatibu bizitzea. Hortik aurrerakoak, nork bere gisakoak, argia eta iluna bezala: Alonsok *Euskal karma*-n nahiago du neurriak gainez jo eta hautsi, harrikada gordin bota. Tabernak *Txokolatzeko dinamita*-n azken milimetroraino neurturiko errelatuak jaso ditu, borobildu arte esku artean leuntzen eduki dituenak. Zerikustekorik ez.

Alonsok fikzioaren distantzia hartu du euskal errealtateari karikatura egin eta gaitzen bat edo beste salatzeako: filologiakeria eta beste. Hala esan du berak, baina agian hori baino interesgarriagoa da, iradokitzeko indar handiagokoa, *Euskal karma*-n ageri den heroi eta traidorearen arketipo literarioaren jolasa.

Pertsona bat bera heroi eta traidore izatea tradizio literario luze samarreko errekurtsua da, Borgesek inork baino hobeki desarroilatu duena. Alonsok zorabioraino esploratu nahi izan du bikoiztasunaren bidea. Traidorea une bakoitzean gutxien uste den hura dela topatuko dugu. Entsegu esperimentalak da eta sujerentea, haratago joateko ateak zabalik uzten dituena, jar dezagun etsaiari kalte egiten ari zaion ustean, halako batean etsai horren zerbitzuko lanetan ari izan daitekeela susmatzen hasten den heroi/traidore baten zalantza eta drama asmatzekoa; fikzioaren perspektibatik geure herri honetako errealtatea interpretatzeko saiakera baliagarria izan litekeela uste dut.

Ez da ahaztekoa Jon Alonso bera, *Agur Darwin eta beste arkeologia batzuk* izenburukoarekin, Juan Zelaia sariketa-
ren irabazle izan dela. Gizartean eragina izan dezaketen pentsamendu eta tesi testuen bila antolaturiko norgehiagoka izanik, paradoxa zelebrea da, literatura idatziaren ahuleziaz eta baliorik ezaz gogoeta egiten duen entsegua

gertatzea garaile. Epaimahaikoek idazle sarituaren tesiekin ez dutela beti bat egiten adierazi zuten, badaezpada ere.

Muturrerainoko bidaia

Nafarroa erkidego administratibo politiko diferentziatua dela nonahi eta beti espreski adierazi beharra gauza guztien gaineko lehentasun absolutua bihurturik, euskarari koordenatu politikoetatik begiratzen diotela aitortzen ari zaizkigu agintariak; muga administratibo politikoan gainetik hedaturik dagoen kultura eta hizkuntza ukatzera eramaten ditu ikuspegi horrek.

Ukazioen sukar horrek jota, —alde eta aldi guztietan— euskara hizkuntza bat bera dela ezin onartu dute; ezta ere euskal hiztunen komunitatea bakarra dela. Muturreraino eramanez apriorismo politikoa, dekretuka, inprimaki eta letreroak elebakartuz, lankidetzat hitzarmenak hautsiz, zor duen diruaren ordainketa ukatuz, instituzio kulturalak mesprezaturik, jokabide beligerante eta probokatzailen.

Sinboloen mailan batzuetan, ekonomiarenean bestetan, erabilpen publikoarekin zerikusia duen guztiarekin portaera errespeturik gabeko horren adibide asko eman dizkigute. Bat emateko, Nafar Gobernuak ikastaro unibertsitario deituriko batzuk inprobisatu zituen, ez oin ez buru, saski berean Hemingway eta Egiptoko faraoiak nahasiz, edo plangintza hidroklogoa, inmigrazioa edo gastronomia. Liseri ezinezko konpota desordenatu hori Unibertsitate mailako ikastarotzat aurkezteko kopeta izan zuten, unibertsitate guztiak koordinatzen diren lehen aldia izateari propaganda aparatuen indarra jarritz. Ez koordinaziorik ez gutxieneko maila unibertsitariorik, ez ezer, bakarra Udako Euskal Unibertsitateari laguntza ukatu izana justifikatzeko paripea. Ez du luzatzea merezi. ♪

Andolin Eguzkitza

Mende berriaren lehen urtea badoa

0. Hor betidanik, mundura sortu ginenetik bai behintzat, betiko uste genuen gizaldia desagertu da behingoz. Beste berba zorrotzago batzuk erabiliko banitu bizitzaren erdira heldu naizela esan beharko nuke, eta hodeiertzera heltzeko neure tartea halandaze gero eta laburragotuz doala. Eta esperantzak? Bat bai behintzat, oraindik ere bizi gara, eta gainera ez edozelan. Ez baita gutxi joan den mendearen erdietsirikoa: lehenengo eta behin, eta lorpen bat baino ez aipatzeko, eskuartearen darabilgun literatura-hizkuntza hau, Axularrek gura zuen moduan, hizkuntza trebe eta bitore bihurtu duguna, plazer-ituri bezainbeste zehaztasun-adierazle, eta oro-ren gainetik euskaldunoi aspaldiko partez ez geneukan zindo eta sendotasuna ostera ere eskura jarri diguna.

1. Eta Idazleen Elkartearen ikuspegitik hiru gertakari aipatu gura nituzke, datozen urteotan segurutik eragina edukiko dutenak:

- a) Elkartearen plan estrategikoa.
- b) Lehendakariordearen izendapena.
- c) Eusko Jaurlaritzarekin izenpeturiko egiunea.

Elkartearen plan estrategikoaren bururapena Eusko Jaurlaritzaren Politika Linguistikorako Sailburuordetzatik jaso genuen diruaz ordaindu genuen eta LKS izena daukan aholkularitzarekin egin genuen. Berari esker orain badakigu zeintzuk diren zehatz-mehatz egin nahi ditugunak bezala, hala egin behar ditugunak ere. Eta laburbildu beharrean bertan aipatzen diren sei ildo estrategikoak aipa daitezke:

1) Euskal idazleen eskubide profesional eta moralen defendatzaile bihurtzea.

- 2) Idazleak batu, kohesionatu eta elkartekidetza sendotzea.
- 3) Idazleen lanaren proiektzio soziala bideratzea.
- 4) Euskalgintzaren eragile aktiboa eta eraginkorra izatea.
- 5) Euskal Literaturaren zabaltzea Euskal Herrian eta atzerrian.
- 6) EIEren antolaketa bere bezeroen beharrak betetzera bideratzea.

Plan honek dakarren lanaren handia zaila da neurtzen, baina diogun duela hamar urteko Elkartearen aurrekontua 6 bider handitu dela orain arte, eta aurton eskuartean darabiltzagun perspektibekin, aurrekontu hori hamar bider handiago bihur daitekeela duela 10 urte geneukan hura baino. Adibide bi baino ez jartzeko, eskola-programa («Idazleak ikastetxean») eta solasaldiekin («Idazleekin solasean») bakarrik gure aurrekontua izugarri handitu da, batetik eta bestetik joan den urtean guztira 430 bat ekitaldi egin baitziren Euskal Herri osoan zehar.

Iaz, lehenengoz ere, lehendakariorde-figura sortu genuen eta horrexegatik lehendakariorde bat izendatu. Lehendakariak ordezeko bat prest edukitzea beti segurtatu gura genuen era horretara. Gainera, niri neroni, elkartearen lehendakari beste lau urterako izendatua izan nintzena, aukera ematen zitzaidan dimititzeko eta lehendakariordeari nik oraindik daukadan ardura emateko. Izan ere, horrela egingen dut, sinetsita bainago alde batetik inor ez dela ordeztetzina, eta bestetik halaber halako karguak jende desberdinez hornitzea guztiz osasuntsu eta beharrezkoa dela. Hortaz, datorren urtean, martxoan egiteko dugun batzar nagusian, dimisioa aurkeztuko dut eta nire ordeztza Teresa Irastortza poeta sartuko da, bera delako lehendakariorde aukeratu genuena.

Norbaitek galde dezake zergatik egingen dudan hori, eta lehenago aipatu arrazoiez gain, esan behar dut neure neurrian ere nekatuta nagoela, hots, pertsonalki hainbeste onura jasotzeagatik ere, komenigarria dela, bai maila pertsonalean nola sozialean, lehendakariak aldatzea, eta nik neuk horixe egingen dudala, Jainkoa lagun, heldu den

urtean. Are gehiago, Ana Urkiza gure idazkari berriak proposatzen duen legez, Euskal Idazleen Elkartearen historian hiru aro desberdintzen ahal badira:

- 1982-1990: *legeztatze eta kokatze-aroa*
- 1990-1996: *literatura-corpusen aroa*
- 1996-2001: *gizarteratze aroa*

ni neu, elkartearen zuzendaritzan batzordekide gisa, bigarrenaren amaieran sartu nintzen, Joxerra Garzia zelarik Lehendakaria. Hurrengo urteotan, gizarteratze-aroko delako horretan, lehendakari moduan aritu naiz, horretarako makulu nagusi bi edukita, alde batetik *Euskaldunon Egunkaria*-ren laguntza ordeztuzina, eta bestetik Maite Gonzalez Esnal eta Begoña Andonegiren lan eskerga, elkartearen idazkaria eta bulegaria hurrenez hurren. Azken urtean haiekin batera Nagore Atela ere aritu da langile. Hortaz, aro berrian sartzen ari garelarik, plan estrategikoaren aroan hain zuzen ere, eta ni zuzendaritzan egondako denboraren luzean bezala, elkartearen hasieratik idazkari izan den Maite Gonzalez Esnal erretiratuzera doala, bada ordua, nik uste, zuzia besteri ematekoa.

Azkenez, Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza-Politika Sailburuordetzarekin izenpetu dugun egiunea aipatu behar dut, era horretan aurreko urteetako segurtasunik eza eta banan-bananeko deialdiekiko menpekotasuna alde batera uzten baikenuen behingoz, eta benetako proiektuak antolatzen hasteko aukera jasotzen. Izan ere, elkartearen barne-ikuspegitik hori da, nik uste, joan den urteko gertakariarik garrantzitsuenak, elkartearen hasierako urteak bazter utzita, lehen aldiz gertatzen baita elkarte gisa aurrekontu egoki bat ematen zaigula, kontrol zorrotzekin bada ere, guk kudeatzekoa.

2. Gizarte-ikuspegitik, bestalde, maiatzaren 13an Euskal Herriko Mendebaldeko Erkidego Autonomoko hauteskundeak dirateke segurutik joan badoan urteko gertakariarik garrantzitsuenak. Eta hala izan dira arrazoi nagusi biengatik. Bata espainiar nazionalisten ordezkariak, PPN eta PSOEn batuta, inoiz ez bezalako haustura sortzen saiatu direlako euskal gizartean. Bestea, ezker abertzalearen jokabide absurdo eta irrazionalarengatik, politika egiteko

molde zentzuzko bat baino gehiago, apustuzaleen arteko dema baten aritzen zirela ematen zuelako.

Baten batek agian aurpegiratuko dit ezker abertzalearen erratuak baino ez ditudala aipatzen, eta beharbada hala da azken aldi honetan, baina egia ere bada, aspaldi honetako egokierarik onena gure ezker abertzale ofizialaren ezgaitasunagatik izorratu zaigula batez ere, eta halaber beraren harrokeriagatik: zelan pentsa daiteke beraiek kontrolatuko zutela PNVa eta alderdi horrek ordezkatzeko duena? Zelan eman daiteke ontzat PPK eta PSOEek Gasteizko legebiltzarrean jotako erronka? Zeren esan behar da ez zirela gutxi izan, ez eta gutxitan, bide horretatik ez joateko esan zietenak, modu batez edo bestez, lagunarteko elkarrizketetan zein hedabide publikoetan. Den-dena debaldean. Eta garrantzitsuago oraindik, nork esan zukeen orain dela 10 urte Eusko Alderdi Jeltzaleak egin dituenak egitera helduko zela? Noiz konturatuko gara inongo eraginik eduki gura bada demokrazia beharrezkoa dela? Eta noiz helduko gara kontzientzia argira joera guztietako abertzaleekin batera bakar-bakarrik lortuko dela etorkizuneko Euskal Herriarentzat orain baino askatasun gehiago? Are gehiago, Euskal Herri osoko demokratak gure aldera erakarrita lortuko dela bakarrik benetako autoerabakikuntza-prozesu sendo bat?

Bada, zorionez, abertzaleok garaitu genuen. Hura gau hartako poza!¶

Mikel Elorza

Bi gehi bi

Gure kulturak XXI. mendearen lehen urtean zer eman duen geure buruari itaunduta, epaile batek zenbait abokaturari kontatutako txistea datorkit burura. Utziko didazue. Mendea estreinatua dela-eta epaimahaia bildua omen da, matematikak gizaldi berrian berdin segitzen duten aztertu, balio duten epaitu eta bi gehi bi oraindik ere lau diren erabakitzeko. Deitu dituzte, horretarako eta ikuspegi desberdinak kontuan hartzearen, medikua, fisikaria eta abokaturia. Medikuari galde eginda, honek erantzun die bere pronostikoaren arabera baietz, bi gehi bi lau direla, baina hala ere horrelako kasuetan hobe dela hogeita lau orduz zain egotea, nola eboluzionatzen duen ikusteko. Fisikariak deblauki erantzun die, egungo zientzia-legeen arabera zalantzarik ez dagoela bi gehi bi lau direla. Aurrean dute, azkenik, abokaturia, eta galdetu diote bi gehi bi lau ote diren, eta honek erantzun: «Tira, ikustagun... zuek zenbat nahi duzue ematea?». Euskal kulturari begiratu behar diodalarik ere, horixe datorkit burura: zein da nahi dudana emaitza?

Termometro polita izan liteke, eta hauxe erabiliko dut, urtean zehar *Euskaldunon Egunkaria*-n idatzitako artikulua, *kornerrak*. Bihoaz aurretik, hala ere, pare bat ohar, geure kulturari bainoago neure jarduerari kalentura hartzeko balio dutenak. Alde batetik, kulturak artikulatuotan zein sarbide eskasa duen aitortza. «Gaurkotasuna» izeneko mamu horrek hartzen nau eta, interpretazio okerrean seguruenik, politikagintzara mugatzen dut arreta, kultura eta beste alor batzuk politika ez bailiran!, eta edonola ere senide txiro gisa. Bertsolaria aitzurrak eta palak bezala, gu letra larriek eta argazki distirantek mugatzen gaituzte. Baina horrek ere hitz egiten du gure *kulturaz*: egunkari eta albistegietako azken minutuetan dator, azken orrialdeetan,

eta ez prexixo jende askok periodikua atzekoz aurrera leitzen duelako. Gainera, gaur egun dabilkigun gurpilean *Ikuskizunak* izena har lezakeen saila da «kultura» bere baitan hartzen duena, maiz agenda *esplikatu* bat da. Jakina: behar da halakorik, baina atea itxi behar ote dizkiete gu-re komunikabideek ekitaldi eta kultur programazio horri buruzko gogoeta eta bestelako esperientzietara? Aurkezpena eta iragarpena ez diren artikuluetara?

Bigaren oharrak tamainarekin du zer ikusia, baina jarrera ere hartzen du bere baitan. Ez da samurra lerro gutxitan mamitze zabalagoa eskatzen duten gaiak, *kultur kezkek*, lantzea eta beraz ekitaldiei erreparatzen die, normalean, nire begiradak kulturari begiratzen diodanean. Edo bertze gai baterako makulu hartzen ditut, esaldi baten bitartez. Baina horren azpian ostentzen da ohitura falta bat ere, edo bestela esanda, bizio nabarmen bat: gutxitan hartzen dut idazteko gai irakurri berri dudan liburua, atentzioa eman didan poema bat, koadro batek sortu-tako zirrara, kontzertu batean bizi izandakoak, antzoki bateko emozioa. Kultura bizitzearekin arazoak ditugula ematen du, baina dagoeneko ez dakit hasi dudan txangoak ur handiegietara ez ote nauen eraman, zutabegintzari buruzko gogoetan nabil eta laster naiz kultura zer ote den definizioak egiten. Eta horixe bai litzatekeela marka: artikulua egitea atrebentzia txikia ez bada, kultura definitzen has-tea!

Lehen portuan kolpea

Abiatu, naiz, bada, *Euskaldunon Egunkaria*-ko *komerretan* barrena nabigatzera, baina ur handitara gabe, ene neurriko putzuetan sarea botaz. 2001. urtea hasi zen antzeko notizia batekin amaitu zen, nahiz eta hasierakoa askoz letra larriagoz idatzia izan. Eta ez naiz maiuskulaz ari. Nafarroako Gobernua euskararen eta, beraz, euskal hiztunen aurka hartutako neurriak izan ziren notizia, urte guztian zehar. Eusko Ikaskuntzari kendutako sustengua izan genuen albiste urte hasieran, Auñamendi entziklopediako definizioak

zirela medio, eta halaxe berretsi zen urte amaieran Nafarroako 2002ko aurrekontuen aurkezpenarekin eta Durangoko Azokatik Nafarroako Gobernuak ordezkariak kentzetik. Euskarak eta beraz euskarazko produkzioak eta euskal kulturaren alorreko lanak gibeleratze bizia bizi dute foru erkidegoan, lege eta instituzio neurriei dagokienez, eta 2001ean bereziki gogorak izan ziren jasotako kolpeak.

Urtearen hasiera halakoa izan zela dagokion testuinguruan ondo kokatzeko, ez dator gaizki oroitaraztea 2001eko urteak bi mugarri izan dituela, biak ere kulturaren eragina izan dutenak: M-13a eta I-11. Maiatzaren 13ko EAEko hauteskundeetarako bidaia ostikoz, zango-trabatzez eta bestelako makurkeriez betetako lasterketa izan zen, eta Nafarroako Gobernuak, PPren *euskal* erakunde gorenak, ez zuen aukera galdu ur-korrontea baliatzeko. I-11k ez dio hain zuzenean eragin kazetetan tokia hartzen duen kultur adierazpideari, baina nago luzean sakonagoa izan daitekeela horren eragina. Buelta nadin, baina, putzu-zulora. Apunte moduan utziko dut Eusko Ikaskuntzak, eta nafar agintarien *xarma* ezagututako Euskaltzaindiak, biltzar inportanteak burutu zituztela 2001ean, urri an eta azaro amaieran.

Kultur jardun nagusietakoa, iaz eta ene artikuluei sinestera, bolada motz batera mugatu zen. AEK-k antolatutako Korrikak, azken edizioetan legez, Korrika Kulturala zekarren bidaide eta horrek bixitasuna ekarri ohi dio gure herrietako antzoki, pilotaleku, kultur etxe, taberna eta antzokiei. Udazken eta negu horretan abian jarritako ikuskizunek plataforma paregabea dute eta, bestalde, propio prestatzen dira zenbait lan. 2001ean *Komeriaka* ikuskizuna izan zen nabarmenetako bat. 10 bakarriketak osatua —denak ere ikuskizun orokor batean josiak—, aspaldian hauts gehiegitxo hartzen duten euskal oholtzei distira eman zien. Halako programazio erritmorik urtean zehar ezin da mantendu seguruenik, baina hilabete t'erdian egiten denetik urtean zehar hainbat tokitan igar litekeen basamortura aldea handi xamarra da.

Halakoetatik landa, gutxitan topatuko duzue «kultura» hitza 2001ean egindako artikuluetan. EITBrekin lotuta

bizpahiru aldiz, eta ez hain zuzen txoritxoari laztanak egiteko. Baina telebistarena aparteko gaia da, korner batzuk baino partida oso bat mereziko lukeena.

Bada, azkenik, kulturgintzarekin lotua nahiko ez genukeen notizia. Zenbait kultur eragilek bisita egin behar izan dio, 2001.ean ere, Madrilgo Entzutegi Nazionalari. Eta ez dirulaguntza bila!

Tarteko balizak

Entendimendu laburrekoa litzateke kultura hitzari soilik erreparatzea; areago hitz-soberakina EAJren gantz-soberakina baino gehiago zaindu behar den artikulu sorta batean. Hainbat diziplinak agertu izan dute euren aurpegia *Egun-karia*-ko neure ispilu horretan. Euskal literaturari erreparatzen egingo banio —jarduera edo industria bezala dagozkion gai sakonak alde batera utzita—, Joseba Sarrionandiaren *Lagun izoztua* ekar nezake orriotara, Sarri deituriko *fenomeno* supraliterarioa, edo *SPrako tranbia*-k eta Unai Elorriagak emandako poza. Baita udaberriko literatur loraldian gehiago izan zirela, helduen literaturan, plazaratutako poesi liburuak eleberriak baino (Susa argitaletxearen XX. mendeko poesia kaierek badute kulparik). Zenbait argitaldarien kexua ere jaso nezake, liburugintza liberalizatzeke Espainiako Gobernuak hartutako neurrien inguruan. Nola best-sellerra ez denak lanak izango dituen kalera ere iristeko —erakusleihoak aspaldi kendu zitzaizkien, eta dendan ere egonaldia baino bisita egiten zuten!—, nola liburu-denda txikiek Bengalako tigrearen etorkizun antzekoa duten, eta beste. Horrekin batera, ordea, Espainiako Gobernuak merkatuak liberalizatu baino lehen ere arazo horiek denak bazeudela argitaldariei esan niezaiekeen. Bitoriano Gandiagaren adioak ere baluke oihartzun mehezimendurik. Baina oso bestelako bi gertakariri eskaini nien, bere osotasunean bederen, behakoa: Euskadi Sarietan *infiltratutako* epaimahaikidearen kasuari (eta idazle komunitatearen isiltasunari), eta Harry Potter izeneko literatur-boomari.

Literatura alorrean bestelakorik ez zenik izan ezin esango dugu, baina goian aipatu oharretan esan bezala, halakoak dira gure mugak. Eta beraz ez dute kabidarik izan ene komentarioetan literaturaren agerraldi berezi horiek (errezitaldiak...), urtean zeharreko beste argitalpenek, sariak, kazetetan ageri ez diren jardunaldiek, argitaletxeen urtebetetze eta festek... Baina izan dira.

Musikarekin areagotu egiten da ene isiltasun hau, neronek ere menperatzen ez dudana gaia delako. Kontzertuaz jardun dut 2001ean, baina ekonomikoaz. Eta deus gutxi gehiago, baina ez, hemen ere, matazak hari mutur okerrik —zuzenak ez ditugu hainbeste laket— ez duelako: kantagintza-moldeez jardun genezake, hemen ere disketxe eta banaketaren oihanaz, udako kantuez, diskoen *pirateoak* dakarkeenaz... Musika klasikoaren esparruan nola Euskalduna, Kursaal, Arriaga, Gaiarre eta abarretako emanaldien berri ematera mugatzen garen.

Antzekoak izan dira, oro har, beste kultur adierazpideen inguruko gogoetak. Gairik badagoena ukazina da, baina gure lumak gutxitan egin du harantz hegan. Arestian aipaturiko *Komeriaka* izan nezakeen mintzagai, oso gustura ikusi nuen ikuskizuna izateaz gain, bazuelako gaur egun gure oholtzetan nekez kausituko duzun ezaugarririk: euskara hutsez izatea. Urte bakar bateko analisia baino gehiago eskatzen du antzerkigintzaren eraldaketak, antzerki-taldeetatik aktoreetara egindako jauziak; euskaraz sorturiko obretatik itzulpenetara egindakoak. Azpeitiko Antzerki Topaketek jotako hil-kanpaia ere zerbaiten seinale da. Eta gauza gehiago: Ander Lipusek sustaturiko Antzerkiola Imajinarioaren agerraldi indartsua (*8 olivetti poeti* -ko obra), *Emaztea kapeluarekin nahasten zuen gizona*-ren arrakasta, Pantzoa Irigarai eta Antton Lukuk eta euren obrek ezin dutela muga zeharkatu (eta arrazoiak, inoiz baino gehiago, politikoak dira!).

Zinemari buruzko artikulurik egin dut, onartu beharra daukat. Bai Espainiako *Goya* sariaren kariatara (ez Frantziako Cesarrekin, arrazoi berriro ere politikoak medio), bai Donostiako Zinemaldiaren aitzakian. 2001.ean ere euskal zinemaz hitz egitea ezinezkoa dela berresteko, nor-

malean. *Karramarro Uharte*a marrazki bizidunetako filmari zorionak emateaz gain, azkonak pozoituta joan dira zinemaz idatzi izan dudanean. Sentitzen dut. Baina euskal zuzendariez eta euskal zinemaz hitz egiten da euskarak agerpenik ez duen jarduera batez mintzo. Eta ez da jarduera mutua.

Arteak ere ez du gehiegitan topatu neure atea zabaldua. Azpiegiturek eskaini didate aukerarik, burutzen ez diren proiektuetatik berrikuntza handi askotara. Gasteizko Artiumez jardun nezakeela, alegia, edo Iruñeko azpiegitura proiektuez; eta Bilboko Arte Ederretako museo berriuez eta Baionako Euskal Museoaren berririkieraz. Baita zenbait erakusketa hagitz interesgarriri buruz ere, edo zentsuraren itzalaz, Gasteizen alkateak taberna bateko *apaindura likitsekiko* izandako jarreraz kasu. Baina Giorgio Armani hartu nuen ahotan, Poopyren etxola apaintzeko bestelakorik ekar zitekeelako. Garai bateko Kultur Kezkaz akordatu bainintzen. Urtea amaitzetik hurbil, berriz, Bixente Ameztoren heriotza ere sartu zitzaigun lerroetara.

Ez ditut jaso beste batzuk —dantza, bideogintza, Internet...—, agerpena oso txikia izan dutelako. Eta beharbada horregatik mereziko lukete aparteko komerrik, jarreraian aipatuko dugun legez.

Sare hutsak

Oharkabean egin dugu errepassoa, idaztera nindoan klixeari jarraiki, baina klixea bezain agerikoa da errepassoa, nahitaez, ohartuan egiten dela. Jaso ditut, beraz, urtean zehar tantaka agertu diren kultur erreferentziak, tantak uste baino gehiago izan direla konturatuta; bai artikuluetan tokia hartu dutenak, baina batez ere tokia hartu ez dutenak.

Beste bat da, ordea, artikulua hau egiteko orduan piztu zaidan kezka. Nire okurrentzia faltagatik, erosotasun arrazoiak medio edo beste notizia baten leherketak harripatu duelako egin ez ditudan artikulua asko dira. Baina egin ezin izan ditudan kulturari buruzko artikuluek kez-

katzen naute gehiago, eta horixe ekarri nahi dut artikularen amaierara. Gure gabeziak.

Euskal kulturak hitzordu finkoak dauzka urtero, hainbat alorretan. Urterko kultur ekitaldiez gain, programazio bat ere badago normal dabilena —nahiz eta elebidun izan zenbait gauzatan, edo elebakar gaztelaniazko edo frantsezkoa—, bere funtzionamendu arrunta duten kultur azpiegiturak ere baditugu eta kultur eragileak ez dira izarrei begira bizi. Ados. Bestalde, Eusko Jaurlaritzak abian du Kultur Plangintza; Ipar Euskal Herrian sos batzuk erdiesten dira euskal kulturaren sustatzera —baina iturri arrotzera ur bila joatea da hori eta erakunde propioaren eskakizunarekin dabilta borroka gogorrean—, eta Nafarroako Gobernuarenak, gaur egun, euskal kulturari dagokionez, plangintzak baino planak dira, erasokoak, Pentagonoak egiten dituenan tankerakoak: bolboradunak.

Baina batekin amaitu beharko nuke, aurreko ahapaldia eta ene artikuluen estiloari erreparatuta, errepasso hau, eta hementxe dator. Daukaguna edukita, *baina*, euskal kultur komunitatea bere osotasunean hartzen duen kultur egitasmorik ez dago, eta kontzientzia ere ments dugu. Erakundeen ardurapean utzi dugu askotan kultur adierazpidea, eta erakundeek dituzten mugak adierazpide horietan islatzen dira. Baina muga horietaz gain, guk buruan ditugunak ere —Bidasoaz ari naiz, baina erreferentziez ere bai, eta xedeez— ageri dira. Kultur komunitate oso indartsu biren tartean bizi gara, baina bi horiekin batera ere bizi gara. Bigarrena oso ondo igartzen da, kultur egitasmoak beste kulturetako erreferentziez bustiak baitauzkagu; baina lehena ez dago hain klaru. Hori nabarmenduko nuke, korerretan agerpenik ez duelako seguruenik, urteko errepassoan. Nahiz eta badakidan urtero aipa litekeela.

Atzera portura iritsita, abokatu janzkia hartu eta epaimahaira iritsita —zuek irakurleok film amerikarretako epaimahai arretatsu moduan irudikatzen zaituztedala—, artikulua hasieran epailearen txistean azalduko itaunarekiko nire erantzuna eskainiko dizuet: matematika ez zait gustatzen. ♪

Inaki Irazabalbeitia

Ospelaren itzalak luzatu ziren euskalgintzaren alorrean urtearen lehen hilabeteetan. Nafarroako erasoen maila igoz joan zen etengabe eta EAEn Juan Jose Ibarretxek deitutako hauteskundeen emaitza posibleek ikara ematen zuten. Hogeita urte batzuk atzera joateko arrisku latzean geundela zirudien.

Urtearen hondarrean iragarkizun beltz batzuk desagertu dira, baina euskalgintza ez dago kezkatik libre. Nafarroako egoera lazgarriak landa, euskalgintza susmopean dago, Madrilgo morroienean behintzat.

Nafarroan euskararen eta euskal usain duen oren kontra Diputazioaren Jauregitik jazotzen ari den eraso etengabeari erreparatuta, inpunitateak, ondoriorik ezak, harritzen nau. Europa mendebaldeko gizartean oso nekez uler daiteke lurralde baten kultur osagaien kontra eginiko eraso ageriko eta ankerrak horren sustatzaileentzat ondoriorik ez izatea; Erreinu zaharrean, ordea, horixe gertatzen ari da. Nafarroako 'barometrotxoaren' emaitzak argigariak dira: nafarrek UPNko gobernuak euskararekiko daraman politika gaitzesten dute, baina boto-intentzian ez dute zigortzen. Harrapa ezak/n hori! Gogoeta egin beharrean gaude euskaltzaleok. Euskararen garapenaren alde dagoen nafar gizartean ez dugu lortu sentimendu hori defendituko duen edo, gutxienez, neutrala izango den alternatiba politikorik Diputazioaren Jauregira eramatea. Zer pentsatua ematen du horrek. Arrazoiak eta aitzakiak erantzak izan daitezke, baina EAEn diseinatutako estrategia politikoak Nafarroan zuzen-zuzen aplikatu izanak lohi hauek agerrarazi dituela pentsatzea oso zilegi da.

Aurrera begira zer? Pazientzia eta lana dira gako-hitzak. Pazientzia, epe ertain-luzera espero behar ditugulako emaitzak. Lana, eguneroko jardunean eta ez aldarri hutsan oinarritutako estrategia burutu behar dugulako (du-

telako nafarrek?). Bide honetan aurtengo bi gertakari aipatuko nituzke erakusgai moduan: Hizkuntz Eskubideen Behatokiaren lana eta Euskara Kultur Elkargoak bideratutako helegiteak. Honetan guztietan, dena den, nafarrek beraiek diseinatu eta erakutsi behar dute bidea, gainerako euskaldunok mandatari huts baino ez garelarik.

Kultura sailburu berria dugu: euskaltzale ospetsua eta kudeaketan zaildutako emakumea, EHUko Irakasleriarako errektoreordetza ez baita nolana hiko zezena. Kirol zuzendariaren salbuespenaz landa, sailean Mari Karmen Garmendiaren ekipoak jarraitzen du oraindik, nahiz eta horietako batzuk Gabonetako oporretatik bueltan ez direla itzuliko txutxumutxua dabilen (2001-11-19). Ekipo bera bai, baina estilo-aldaketa nabarmena izan da. Kargu hartzearekin batera oinezko euskalgintzatik urrunduz zen Mari Karmenek ez bezala, Miren Azkaratek haiekin egin ditu bere hasierako agerpenetako inportanteenetako bi: Frankfurt-eko azokara joan izana eta euskal argitaletxeen kontrako eraso mediatikoak berpiztu bezain pronto euskal argitaletxeen aldeko agerpen publiko zorrotza Euskal Editoreen Elkartearen eskutik. Lau urte ditugu Miren Azkaratearen ekarria juzgatzeko, baina lehen urratsak norabide egokian izan dira, alajaina!

Euskadi Literatura sariaren epaimahaia dela eta Koldo Izagirrek ekaitza jo du. Estiloz mingots eta edukiz samin, itua erratu du nabarmen, Gasteizen ez eta Donostian baitago. Gainera, motoristak ez du gidabaimenik.

Kontseiluak beste batzuen artean bi ekimen garrantzitsu abiatu ditu aurrean: herrietako euskararen plan estrategikoak eta euskalgintzaren plan estrategikoa (EPE). Lehena urtearekin abiatu zen eta bigarrena prestaketa-lanetan da, 2002arekin hasteko.

Herrietako euskararen plan estrategikoekin, Bai Euskarari Plan Estrategikoan burututako esperientzia eman korra herri eta auzoetara eraman nahi da. 2001ean hasitakoak plan pilotuak izango dira. Gizarte-eragileen euskararen aldeko konpromisoak herri eta auzo mailan ere gauzatzen saiatzea estrategia egokia iruditzen zait. Alabaina, baditu argilunak. Batetik, aldi berean esperientzia larregi

abiarazi dituela Kontseiluak iruditzen zait. Esperientzia pilotuak definizioz eredu bat dira, besteak beste, planteatutako ideiak eta metodologiak egokiak direnentz aztertzeko eta frogatzeko. Abian jarritako prozesuak kate baten lehenengo begiak direla susmoa daukat eta plan pilotuak burutu ondoren egokitasunari eta emaitzei buruz gogoeta egin barik herrestan etorriko direla ondorengoak. Bigarrenik, plazan dagoen nahasmendua aipatuko nuke. Kontseiluaren plan pilotuak tokian tokiko euskalgintzaren eskariz eta udalaren elkarlanaz edota dirulaguntzaren eginen ari dira. Aldi berean, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikako Sailburuordetza Euskararen Biziberritze Plan Nagusia udal mailan inplementatzea sustatzen ari da. EAEko alkate eta zinegotzi asko bi planen artean harrapatuta daude zeini heldu ez dakitelarik ezagutza egokiaren faltagatik. Eta, sarri, bata ala besteari heldu diote afinitate pertsonal edota politikoak arrazoitzat harturik. Edonola ere, euskararen normalizazioari mesede gutxi ekarriko dio egoera horrek.

Enpresa-munduaren euskararen normalizazioan mantsotze-prozesua sumatu dugu aurten. Ekonomiaren ziklo beheheranzkoak zerikusia izan dezake horretan, baina beste faktore batzuk ere badaude: giro politiko gaiztoa eta prozesua saltzen eta prestigiatzen ez dugula asmatu, esaterako.

UEUren urtea ere izan da eta ez soilik Nafarroako kultur politika genozidaren beste biktima bat izan delako, baizik eta Eibarko Markeskoa jauregian zabaldu duen Ikastetxe Nagusiak lehen ez zuen sendotasuna eman diolako. Ez da soilik izan azpiegitura kontua, ikuspegi- eta egitura-aldaketak ere ekarri ditu. Urrun eta eskuragaitz ikusten ziren jardun batzuk bideragarri bilakatu ditu, Hiztek graduondoko ikastaro bikaina adibidez. Unibertsitate mailako irakaskuntzan euskarazko eskaintza aberastu eta sendotzeko bideak baditu egun UEUK, euskal unibertsitateen topagune eta euskal unibertsitatearen eragile benetakoa izateko.

Egunkarian leitu ahal izan dugunez (2001-11-17), 2002ko aurrekontuetan Bizkaiko Aldundiak %30etik gora

murriztuko ei ditu euskararen diruak. Aurrekontuak gauzatu arte berriak duen behin-behinekotasun guztiari erreparatuta ere, aspaldixe zebilen zurrumurrua Bizkaiko Aldundiak aurtan euskararen normalizaziorako aurreikusita zituen diruak gastatu ezinik zebilela. Euskararen normalizazioaren aldeko ekimen eta erakunde nagusien gotorgunea Gipuzkoan egoteari eta Bizkaiko egitura-ahuldadeari egotzen zaio egoera. Ez da, bada, harritzekoa hainbat eta hainbat urtetan Bizkaiko Aldundiak euskararen normalizazioan basamortutze-politika landu eta gero; nekez espero liteke, euria egin ondoren perretxikoak bezala kultur ekimenak sortzea. Bizkaiko Aldundian aginpidea izan dutenek, alderdikeria eta gizarte-eragileekiko mesfidantzan funtsatutako kultur politikak dakartzan ondorio gaiztoei buruz hausnartuko balute, sikiera! Izan ere, euskalgintzaren gunea Gipuzkoarantz desleketuta egotearen arrazoietako bat Bizkaiko Aldundiaren arduradun politikoen zekenkeria izan da. Alde ederra Gipuzkoan burutu izan den kultur politikarekiko!

Dennis Tito industria berri baten aitzindaria izan da. Espazio-turismoa dirutza ikaragarriak behar dituen jardue-
ra bat finantzatzeko bide bat izan daiteke. Tristeia litzateke Nazioarteko Estazio Espaziala turista superaberatsentzako hotel bihurtuta ikustea. Hala ere, ikuspegi zientifikotik apenas interesik duen proiektu faraoniko horri errentagarritasun ekonomikoa ateratzen bazaio?

Abenduan, Stephen J. Gould paleontologo estatubatuarra etorriko da Euskal Idazleen Elkarteak antolatutako prosa zientifikoari buruzko jardunaldietara. Gaur eguneko zientzi dibulgatzaile handienetako bati entzuteko paradari ezin zaio muzin egin. ¶

Xabier Kintana

Maiatzeko hauteskundeen inguruko gogoeta

Oroimen aski ahula izaten dugu euskaldunok, eta behin lasaialdia etorri ondoren, arestian mehatxatzen gintuen ekaitz beldurgarriaren hodei beltzez ahanzteko joeraxoa nabari zaigu. Hala eta guztiz ere, 2001.eko maiatzaren 13ko hauteskunde-eguna, zalantzarik gabe, ez soilki aurtengo, baizik eta Euskal Herriaren historia osoko data garrantzitsua izango da.

Izan ere, egun horretan erabakitzen zena ez zen elkarren lehian ari ziren alderdi batzuen arteko botere nahi hutsa. PPK eta PSOEk plazaratua zuten mezua arras bestelakoa zen: indar abertzaleak autogobernutik kentzea, horien tokian indar espainolistak ezartzeko, beren antieuskalduntasuna konstituzionalismo, demokrazia, tolerantzia eta ez dakit nik zenbat adjektibo gehiagorekin apaindurik. Horretarako, gainera, ohiko propagandaz gainera, etorkinak bertoko jendearen aurka jartzeko era guztietako azpijokoak ere erabili zituzten, haiez espainiar kolonoak balira bezala baliatuz, behialako lerroxismo zitalenaren maltzurkeria osoaz.

Arazoa kezkatzekoa zen, eta orain ahantzixea badugu ere, aitortu beharra dago euskaltzale guztiok benetan kezkatuak geundela. Gure naziogintzaren bidean azken hogeitau urte autonomikootan egindakoa, askotxo izanik ere, neurri handiz oraindik behin-behineko egoeran aurkitzen da, erabat sendotu eta gotortu gabe, eta, horregatik, hezkuntzan edota hizkuntz politikan aurkako jokabideak praktikan jarritz gero, beldur izatekoa zen ez ote zitzailgun orain arteko lan guztia goitik behera amilduko, kolokan dagoen karta-gaztelu bat bezala. Aurretikorik ere bazen, aski baikenuen Nafarroan gertatuari begiratzea, Autonomia Erkidegoan ere zer jazo zekigukeen konturatzeko.

Gure artean etorkinen arazoa aski korapilatsua da eta EAJren fundatzailearen hasierako joera arrazista tamalgarrari haiek gogoan izanda, sentiberatasun handia egon da, eta orain ere badago, problema hori behar den lasaitasun eta orekaz tratatu ahal izateko. Hori dela eta, politikari abertzaleen jokabidea, oro har, bitarikoa izan da: a) ezker-raren aldetik haiek bertokotzeko errazpide guztiak eskaintzea —«Euskal Herrian lan egiten duen guztia euskal herritarra da»—, Europa zabalean atzerrikoei bertoko naziotasuna eskuratzeko beste inon onartuko ez litzatekeen eskuzabaltasunarekin (adibidez, Espainia-Frantzietan aspaldidanik lanean ari direnei, hizkuntza ofiziala ongi jakin arren ere, ez zaie «espainiar-frantsestasuna» besterik gabe ematen, azken urteotan atzerriartasun-legeek behin eta berrero erakusten digutenez), edota b) gure eskuinak praktikatu, arazotik ihes egin, bera garbi planteatu gabe, denborari denbora emanez, nolabaiteko *laissez faire, laissez passer* hura gogoan, jatorrizko etorkin zaharren bigarren eta hirugarren belaunaldiak berez bertokotuko zirelako esperantza isilaz. Kasu batean zein bestean, ez zaie inoiz barkamen argirik eskatu iragan denboretan haiekin izandako jokabide desegokiagatik, ez eta behialako arrazismo horren kritikarik egin ere, guk geure bularra jotzeko darabilgun harria etsaiak gure kontra ezingo duela jaurtiki ahantziz. (Eta inork uste balu arazo hori jada modatik pasea dela, on luke gogoratzea ez zaigula falta trapu zikin horiek aldizka, eta behin eta berrero, aurpegiratzen saiatzen zaigunik, Adolfo Careagaren hitzaurre mamitsuarekin jadanik bigarren edizioan doan *Páginas de Sabino Arana* liburuan, adibidez, behiala Manuel de Eguileor abertzale «sutsu» hark atera zigun *De su alma y de su pluma* deitoragarri haren isla. Egia esan, arazoaren mamira joanez gero, seguraski Arana ez litzauguke arrazistago agertuko garai hartako gainerako espainol eta europar politikariak baino, baina testuinguru horretan juzgatu behar izanez gero ere, ene ustez komenigarria litzateke hori lehenbailehen geuk egin eta geure historiaren puntu ilun hori behin betiko argitzea, Sabino Aranaren gainean zenbait abertzaleren ar-

tean oraindik dagoen hagiografia nahia eta ezin ukituzko tabu absurdo hori erabat baztertuz).

Horrexegatik, arazoak bazuen bere munta. Izan ere, Estatu propioa duten nazioetara doazen etorkinek, bertan gelditzeko asmoa dutenean behintzat, hartara moldatzeko eta integratzeko joera garbia erakusten dute eta hizkuntza, ohiturak etab. berenganatzen ahalegintzen dira eskuarki. Hori normala izaten da, adibidez, Estatu Batuetara, Erresuma Batura, Frantzia, Espainia edo Alemaniara joaten direnekin; baina estatu propiorik ez duten nazioetara doazen etorkinek, eta areago metropolitik helduak direnean, maiz bizileku berrietan beren jatorrizko hizkuntzak eta ohiturak mantentzen dituzte, eta sarritan estatuak berak erabiltzen dituzte bertako jendeen homogeneousotasun nazionala desgiteko (Frantziak Aljerian eta Kaledonia Berrian, Errusiak estatu baltikoetan, Txinak Tibetean...). Toki horietako hizkuntzak eta kulturak babesik gabe egon direnean, gainera, anitzetan etorkinen kolono-funtzioa sendoagoa izaten da, guztiok dakizkigun ondorioekin.

Euskal Herrira erdaldun etorkinak heltzean gure herriak ez zeuzkan ofizial bere hizkuntza eta kultura, ez eta heldu berriei horiek irakasteko baliabide administratiborik ere. Beraz, integrazioa, ohiko zentzuan bederen, ez zen gertatu. Horren isla, neurri handiz, orain arte Euskal Herrian PSOE eta PPren feudo izandako gunetan argi ikus dezakegu (Ibaizabalen ezker aldean, Gasteizen, Emuan, Irunen...), hots, autoktonoak urri ziren eskualdeetan. Hor-taz, maiatzaren 13ko hauteskundeetan «hain segur» ez genituen herritar horiek ustekabeko sorpresa eman ziezaguketan.

Bai eta eman ere, baina gehienok espero ez genuen moduan. ETaren politika eroaz eta Herri Batasuneko buruzagi politikoen jarraikeria itsuaz asperturik, EAJ-EA koalizioari beren botoa ematea erabaki zuten abertzale ezker-tiar ugarien pisua inola ere gutxietsi gabe, ene irudiko, hauteskundeak abertzaletasunaren alde desbideratu zutenak, neurri handiz, etorkinak izan ziren, azken 20 urteotako autonomialdian haien integrazio-prozesua askok us-te eta gura duten baino aurrerago joan dela erakutsiz.

Eta integrazio-faktore inportanteenetako bat, hain zuzen, euskararen irakaskuntza izan dela uste dut. Ez, noski, bakarra, hemengo lan-baldintzak, bizimodu, osasun eta gizarte zerbitzuen kalitate onak ere berea eragin baitute, udaldian beren jatorrizko autonomietara joaten direnean argi ikusi ohi dutenez. Baina edonola ere, Bizkaialdean behintzat, garbi nabari da zer-nolakako harrotasunaz presentatzen dituzten etorkinek beren seme-alabak edo ilobak «euskaraz ondo dakitela» azalduz, berek euskara ikasteko izan ez zuten aukera, beren ondorengoengan behintzat konplitu dela ikusiz.

Bigarren edo hirugarren belaunaldiko integrazio honen lehen ustekabea eman digu. Euskaldunontzat pozgarria, baina erdaltzaleentzat kezkarria erabat. Izan ere, prozesu berria hasi besterik ez dela egin esan daiteke, eta oraingo sorpresa hau, seguraski, ez da azkena izango. Batzuek pentsatu beharko lukete beren orain arteko «etorkin-kolonoen» boto poltsak honezkero urratu handia duela eta hemendik aurrera hortik gero eta boto gehiago galduko dituztela, etengabeko jarioan, bertoko alderdien mesederako. Geure aldetik, bihotz-bihotzez eskertu beharko diegu gure herriaren alde erakutsi duten borondate on eta zintzotasuna, haiekiko inoiz izan dugun zabarkeria eta mesprezioagatik *mea culpa* aitortu eta adiskidetasun eta elkartzebidean sakondu, guztion arteko lotura soziala sendoagotzeko.

Euskalkiak: galbidearen lilura

Euskal Herrian publikatzen diren liburu guztien %95 inguru euskara batuan argitaratzen omen dira. Gure hizkuntzaz ematen den irakaskuntza-testuak, azken hamar urteotan, praktikan %100ean hizkuntza estandarrean eskaintzen dira, eredu horretan gure gazte guzti-guztiak alfabetatuak izanez. Euskaltegietan ari diren ia pertsona nagusi guzti-guztiak euskara batua ikasten dihardute. Gure irrati-telebista nagusiek hizkuntza eredu literarioa bultzatzen dute. Euskal Erkidegoko eta Nafarroako administra-

zioek beren errotulazio eta seinalizazioa, oro har, hizkuntza arautuan eskaintzen digute. Eta euskaraz irakurtzeko ohitura duten euskaldunen %100ek forma estandarra aparteko zailtasunik gabe ulertzen dute. Inork ezin gezurta ditzakeen egiak nonbait.

Ez da gezurra, ordea, jardunean dabilen euskara batu horrek badituela zenbait hutsune, eta erregistro batzuetako hizketa berezia ez dela behar bezala landu (afektibitatea, lagunartea, jolasa, kirola, haurrekiko harremanak...). Bestalde, erdialdeko euskaldunek, gipuzkoarrek batez ere, hedabide idatzi eta ahozko gehienak berenganatu dituztenez, egia ere bada bazter-euskalkietako lexiko eta esaldi aberastasunak ez dituztela beti behar bezala ezagutzen, zaintzen eta erabiltzen, eta askoren begi-belarrietarako euskara batu horrek ohiko gipuzkeraren antz nabariegia duela. Konpondu beharreko akatsak, zalantzarik ez, eta zinez esan behar da hor beste eskualdeetako herriko hizketek, berba bereziek, sinonimoek eta esamolde jatorrek bizitasun berria eskain diezaioketela literatur eredu batuari, bera osatzeko.

Baina azken bolada honetan, Alexander Fleming-ek penizilina aurkitu zuenetik antibiotikoak aspaldian hor dirra ahantzi duten —edo agian ikasi nahi ez duten— batzuek azken farmakopea berritatzat sendabelarrak harturik, hor ari dira, jo eta ke, euskalkiak berpiztu guran, bizkaiera bereziki, berau dialekto bat barik, hizkuntza oso, beregain eta aparta balitz bezala. Jokabide hori berez lauzpabost txotxoloren keria litzateke, eragin praktikorik gabea, baldin eta beren inguruan bozgorailu sistema bikaina eratu ez balute, non eta *Euskaldunon Egunkaria*-n. Ondorioz, euskara batuak frantses eta espainol hizkuntzekin zerraman sokatira desorekatua berez aski latza ez balitz bezala, orain, etxe barruan, bere barruko euskalkien kontra ere borrokatu beharra dauka.

Zeren kontua ez da, batzuek, J.L. Goikoetxeak edo A. Arejitak, adibidez, zuhurtasun handiz proposatzen dutenez, Euskara batua goi mailako zeregin idatzietarako utzirik ere, Bizkaiko gune euskaldunetako haurrei, batuaz batera, edo baturako bidean, bertako euskalkia ere irakastea, mintzatzeko mailan batez ere, baizik eta euskara batuaren

ordez, bizkaiera landu eta zeregin literario, administratibo eta zientifikoetarako ere prestatzea, hizkuntza batuari eremu horiek ere kentzeko, Jon Agirrek, edo are kezkarriago dena, Bizkaiko Batzar Nagusietako Lehendakaria den Aitor Esteban jaunak, esaterako, inolako estalkirik gabe publikoki aldarrikatzen digutenez.

Horrela uler daiteke, adibidez, Bizkaiko museoetan, bai eta Enkartazioetan ere, idazki guztiak bizkaieraz ipintzea; Zornotzako jendea alfabetatzeko eta herriko berriak emateko omen den aldikaria *Arkalaz* izen aberranteaz baitaiatzea, bizkaitar gehienek horrek zer esan nahi duen jakin ez arren, guk hori normalean «alkarregaz» esaten dugulako; bizkaieran euskara batuak ere onartzen duen forma bat dagoenean (*ditu* eta *dauz*, *zituen* eta *ebazan*, *kantatzen* eta *kantetan*), sistematikoki aldenduena eta dialektalena erabiltzea; Balmasedan, Barakaldon edo Bilbon dauden euskaldun gehienak *de facto* euskara ikasitakoak direnean, bertoko berriak *Egunkaria*n dialektoz eskaintzea, horiek euskara ikasi edo hobetzeko egindako ahalegin guztia kontuan izan gabe; eta guztia ez batua ez bizkaiera behin ere irakurriko ez duten bizkaitar analfabeto hipotetikoaren mesederako!

Bizkaieraren aldeko gurutzada sutsu honetan, gainera, munduko inongo hizkuntzatan onartuko ez liratekeen gehiegikeriak egiten ari dira: bizkaitarrok euskara batuan esandako gauzak «bizkaierara» itzultzea, jatorrizko «topatzen ibiltzen naiz», ez dakigu zein irakurlek hobeto uler dezan, «topetan ibiltzen naz» bilakaraziz, euskaltzain honi azken orduko kazetari umegorri ausart batek inoiz egin dionez.

Tamala da, gainera, ergelkeria honek bere zutabe nagusia non eta *Euskaldunon Egunkaria*-n izatea, horrexek eskaintzen baitio bere eguneroko gehigarrian, inolako galbaherik gabe, zabalbide gorena Mitxelenak salatzen zuen hiperbizkaiera horri.

Aspaldion euskarak aurrera egin badu, neurri handiz, euskara batuagatik izan da, eta hori ongisko dakite gure hizkuntzaren etsaiek. Hor dira, adibide garbiz, Jaime Ignacio del Burgoren hitzak, «A los nacionalistas no les intere-

san los monumentos lingüísticos del pasado [= las variedades dialectales originarias] hechos para disfrute de filólogos de lenguas muertas, sino la implantación de un modelo lingüístico único que pueda servir como idioma nacional y alternativa real al castellano (...) el euskera seguía siendo un idioma rural y primitivo, utilizable únicamente en las relaciones humanas y familiares más elementales (...) por el hecho de su incapacidad intrínseca para ser considerado como lengua de cultura, al menos hasta que llegó el batúa» (*El ocaso de los falsarios*, 84-87 orr.), beldurra zeri dion garbi ikusteko. Badaezpada ere, bera ez da espainol dialektoen alde ari. Horren kariaz, euskalki beneragarriak, berez edo diru-truke, aupatu guran dabiltzanek jokoa nori egiten dioten hobeki pentsatu beharko lukete.

Bestalde, euskara batuari erantsi nahi zaion «artificial» kutsu horrek, bidezkoa ez izateaz gainera —bai baitirudi euskalkiz mintzo diren analfabeto guztiak hiztun eredugarriak direla—, aspaldiko salatzaile nagusiaren hitzez, «Marteko euskara» delako etiketak, mesede baino kalte handiagoa egiten du, Jose Ignacio Perez Iglesiasek, EHUko euskara errektoreorde-ohiak zuhurki salatu duenez, horrek, azken buruan, euskaldun berriak erdaraz egitera gonbidatzen dituelako, hainbeste nekez ikasi duten euskara baztertuz, eta, bide batez euskara ikasteko inolako ahaleginik egin nahi ez dutenen zabarkeria eta alfertasuna xuritzen duelako. Hori al da ba nahi duguna?

Ordua da ura bere bidera itzultzeko eta inon arrakastarik izan ez duten esperimendu dialektal banatzaile eta galgami guztiokin behin betiko amai dezagun. Zeren azken buruan, Mitxelenak argi eta garbi esan zuenez, euskara batuarekin euskara salbatuko dugula ezin ziurta deza-kegun arren, euskalki-egoeran segituz gero, ordea, gauza segurua da euskara hilko zaigula.

Haize federalistak omen datoz

Adiskide on batek behin esaten zidan Euskal Herrian badugula, Extremadurarekin batera, madarikazio gisako

zerbait: asma litezkeen buruzagi sozialistarik kaxkarrenak berton izatea. Izan ere, Pasqual Maragall sozialista katalana hor ari da aspaldian estatuaren nazioaniztasuna argi eta garbi aldarrikatzen eta eredu federalaren alde egiten. Egunokaz gauza bera entzun diogu Emilio Pérez Touriño sozialista galegoari ere, eta BNGko nazionalistekin elkarlanean aritzeko prest egoteaz gainera, ongi iruditzen zaio, egin berri dituen adierazpenen arabera, konstituzioa aldatzea ere, estatu federala lortzeko.

Gurean, ordea, Nicolas Redondo Terreros, Rosa Diez, Adolfo Ares edo Javier Rojo, orain arte ezertan nabarmendu badira, bere antieuskalduntasun amorratuagatik izan dira. Praktikan PPren politika espainol kolonialista bera erabili dute Euskal Herrian, baina azken hauteskunderen emaitzek inflexio-puntua markatu dute, eta, beraz, badi-rudi susmatzen hasi direla jokabide horrek ez diela hemendik aurrera gehiago etekin onik ekarriko. Programa, eskaintza eta aurpegi politikoa aldatzeko ordua heldu zaie beraz, eta testuinguru horretan ulertu behar da atzora arte ostrazismoan erdi gorderik egondako kideak eta ideiak, izozkailutik atera eta orain plazaratzeko gertu egotea.

Sarrera gisa, era honetako gogoetak entzuten hasi dira: ez da pentsatu behar PSEko guztiak Rosa Diezek bezala pentsatzen eta hitz egiten dutenik. Ba omen da bestelakorik ere. Hortxe dituzue, adibidez, Odon Elorza, Ramon Etxezarreta, Mario Onaindia, Jesus Egiguren, Ramon Jauregi... eta horiek euskaltzaleak dira, beti izan dira federalismoaren aldekoak, eta alderdian aldaketa sakonak egin nahi lituzkete. Bada hortik zer espero.

Ni neu, ordea, egia esan, aipaturiko horiez gehienez ez naiz batere fidatzen, eta hobe oker banengo. Hain euskaltzaleak izan badira, ez dakit zertan ibili diren orain arte vasquista horiek noizik behin «bai baina» asperga rri eta hutsalak esateko ez bada. Ez ditugu sekula ikusi euskararen edo euskal kulturaren aldeko ekitaldi, jai edo bilertan, ez eta gure hizkuntzaren aurka, Nafarroan edo Frantzia adibidez, egiten diren erasoengatik inolako protestarik egiten. Beren kideek Gasteizko Parlamentuan elebitasunari era guztietako oztopoak ipintzen jardun dutenean,

bestalde, ez dute sekula santan ahoa ireki desadostasuna adierazteko.

Hortxe zegoen Egigurenen txosten sonatua, berez aski txepela, baina Redondok horren puntu «istilutsuak» kentzea lortu duenetik, eztabaidarako gaiak ere saihestu dira. Beraz, ez dago ezer aztertu eta aldatu beharrik, norbere zilborra ederresteko ez bada. Ostrukaren joko horregatik, ez dut askorik espero PSEko sozialisten neguko biltzarretik, aldez aurretik, nabigatzaileentzako abisu argi gisa Estatutu eta Konstituzioaren esparrutik ez direla irtengo lau haizeetara aldarrikatu baitute, Dantek infernuaren atean ezarri zuen *lasciate ogni speranza* haren antzera. Begien bistan denez, eta salbuespenak salbuespen, Euskal Herriko PSOEn ez da euskaltzalerik, ez euskal sentiberatasunik ere, eta alderdi batean aldaketak gertatzeko, gutxieneko masa kritikoa behar da, eta sozialistek horixe dute falta. Ene ustez, etortzekotan, aldaketa kanpotik helduko zaie, katalan-galegoen eraginez, edota Madrilgo bere kideen komenientzien akuilupean, baina orduan ere gaizki eta berandu, berek ez duten komentzimendua ezingo baitigute besteoi sinetsarazi.

Izan ere, zer-nolako federalismoaz mintzatuko zaizkigu nongura autodeterminatzeko eskubidearen aurka eta Euskal Autonomia Erkidegoak —aspaldion Euskal Herriaz mintzatzea bekatua omen, Francoren garaian Euzkadiz egitea bezala— ezin duela eskumen handiagorik izan horitik aho beroz eta erdi mehatxuka esaten diguten horiek? PSE-EEK horrelako buruzagiak errotik aldatu eta beren afiliatuen baitan bestelako mezuak ereiten ez dituen artean, jai dugu.

Aldaketak, gainera, guk nahi baino astiroago hel litezke. PPK Espainian gehiengo absolutua mantentzen duen bitartean, begien bistan da egoera horretan PSOEk espainol nazionalismo handiaren karta jokutzen segituko duela, ez baitu, gainera, sentitzen ez duena antzezteko gogo ez premia handirik. Hitz gutxitan, lehengo lepotik burua.¶

Ritxi Lizartza

Eraso euskara eta euskal kulturaren aurka: lohitu, zer edo zer geratuko da eta

Aurreko urteko kronikaren haritik, arlo honetan beste kapitulu bat baizik ez dute osatzen jarraian aipatuko ditudan berriak.

Bi bide erabili izan dira euskaldunon hizkuntza eta kultura kriminalizatu eta zigortzeko: bide judiziala, batez ere Baltasar Garzon epaileak bideratua, euskal kulturaren diharduten hainbat sustrai ETaren jarduerarekin lotzeko; eta bide politikoa, nabarmena batez ere Nafarroan, baina baita Araban eta Ipar Euskal Herrian ere.

Bide judizialari begira, *Egin* a rgitaratzen zuen Orain SA enpresarekin harremanak izan eta haren deskapitalizazioan lagundu izana leporatu zaio Zabaltzen argitalpen eta banaketa etxeari. Garzonek aukeratutako moduak, ordea, asmoa Zabaltzen bera kriminalizatzea zela erakusten du: merkataritza erroldan lor zitezkeen datuak eskuratzeko enpresan egindako zazpi orduko miaketan lortu izana, urtarrilean egindako polizia operazioaz geroztik, hamar hilabetean enpresa hori —eta enpresa multzoko gainerakoak ere bai— susmopean eduki izana eta iritzi publikoaren aurrean enpresa horrek arrazoirik gabe jasan duen desakreditazioa. Ikerketa egin ostean, delitu aztarnarik ez.

AEKren kasuan, berriz, Garzonen helburua AEKren jardueran terrorismo zantzuak topatzea izaki, iazko udazken aldera, 19/98 sumarioaren barnean, ETaren finantza sarearen barruan egotea leporatu zion Espainiako Entzutegi Nazionalak AEKri, Garzonen beraren aginduz. Diru-kontu guztiak blokeatu, irakasleak soldatarik gabe utzi, euskalduntzea eta alfabetatzea helburu dituen erakunde bat susmopean jarri... baina emaitza: Manuel de los Santos Alvarez administratzaile judizialak azterketa sakona

eginik —nork pentsa dezake Garzonek berak eskatutako administratzaileak hala egingo ez zuenik— diru kontuetan irregulartasunik ez dagoela esan zuen.

Beste ahalegin bat, *Gara* eta *Euskaldunon Egunkaria* auzipetu eta ixteko bidean, ETAko kideei elkarrizketa egin izanagatik terrorismoaren apologia egiteaz akusatzea. Bide honetan, beste era bateko laguntzarik ere izan du Madrillgo Gobernuak, *La Vanguardia* egunkariak berak salatu baitzuen bere orrialdeotan, Guardia Zibilaren txosten bat aipatuz, *Euskaldunon Egunkaria*-k ETA ren diru kontuekin zerikusia zuela, beste hogeit bat argitaletzek osatzen omen duten taldearen baitan.

Azken batean, sokatik tiraka, helburua Eusko Jaurlaritza bera da, terroristekin zerikusia omen duten kultur eragile horiei dirulaguntzak eman izanagatik.

Bide politikoari begira, UPNk eta Nafarroako Gobernuak —Miguel Sanzek ederki ordezkatuak, zirituak eta bideratuak— erakutsia zuten euskal kulturari dioten higuina, ezinikusia eta gorrotoa. Denon mesederako ziren bide-seinale elebidunak espainiera hutsean ager zitezen dirua xahutzeko prest dagoen politikari talde batengandik ezin espero ekintza hori asmo hutsen errebindikapena besterik ez izatea. Terrorismo kulturala edo terrorismoaren kultura aplikatu du UPNk aurrean euskal kutsua edo euskal kulturarekin lotura duen edozein eragileren aurka. Eta, eraso orokorra dela erakusteko frogarik onena, Euskaltzaindia eta Eusko Ikaskuntza bezalako erakunde susmagariek urte luzetan jasotako dirulaguntzak (ez da ahaztu behar Nafarroako Diputazioak hartu zuela parte hasieratik —Hego Euskal Herriko beste hiru Diputazioekin batera— bi erakundeon sorreran orain 80 bat urte, 1918an Eusko Ikaskuntza eta 1919an Euskaltzaindia) barregarriak izatea, orain bi urteko datuekin konparatuz gero, iaz ere jaitsiera nabarmenak izan baitzituzten euskalgintzako sektore guztiek Nafarroan.

NUPen euskaraz ikasteko aukera eskasa zen, baina irailan hasi zen ikasturte berrian urriagotu egin dira aukerak, Nafarroako Gobernuak hala aginduta. Komunikabideei dagokienez, barre g a r r i a dirudi erdarazko komuni-

kabide guztiz ahaltsuei euskaraz argitaratzen dituzten ait-zakia orrialdeengatik dirulaguntzak bikoiztu izanak, bizi-raupena inola ere ziurtaturik ez duten euskara hutsezkoei murriztapen zorrotza ezarri zaien bitartean. *Euskaldunon Egunkaria*-ren *Nafarkaria* gehigarri beteranoak ez du sosik jaso, hamar urteko ibilbidean nafarrentzat emeferentzia eta informazio iturri baliagarria izan bada ere. *Nabarra* aldizkariak eta beste hainbat herri aldizkarik ere ez dute laguntzarik jaso. Azken-azkena, Nafarroako Gobernuak Durangoko Euskal liburu eta Diskoaren Azokan parte ez hartzeko harturiko erabakia da. Nafarroako administrazioaren langile hautaketetarako prozesuetan alemanak euskarak berak baino puntuazio gehiago merezi izatea, edo gero eta administrazio gutxiagotan lanpostuaren profileen euskalduna ere izatea ez eskatzea, harritu eta tristetzeko moduko berri txarrak dira.

Neurri hauek denak ikusita, badirudi nafar agintariei kontu garrantzitsu samar bat ahaztu zaiela: beraiek nafar guztien agintariak dira, ez beren moduan pentsatzen dutenenak bakarrik.

Alfonso Alonso Gasteizko alkateak ere estrategia bera erabili du, beste jomuga batzuen artean, euskal aldizkariekin, *Geu Gasteiz* adibidez: laguntzak murriztu edo ukatzea. Eta gizarte integratu eta elebiduna izan dezagun, Alonsoren iritziz, zer hobe D eredia kendu eta haurrek euskaraz eta espainieraz ikastea baino! Lotsarik ez!

Ondorioak, kezkatzeko modukoak. Bide judizialaren ondorioak oso larriak izan dira. Zabaltzen, AEK, *Euskaldunon Egunkaria* eta beste hainbat euskal eragileren kultur jarduera zuzena eraso gezurti, faltsu eta justiziarik gabekoen bidez lohitzea, horrela, euskalgintzaren parte handi bat ere iritzi publikoaren aurrean terrorismoaren susmopean jarriz. Baina, nork epaituko du Garzon epailea, barrabaskeria horiek egiteagatik?

Bide politikoarenak ere bai. UPN-PPko politikariek ez baitute kontuan hartzen nagusigoa duten lekuetako —Nafarroa eta Gasteiz, batez ere— biztanleen nahia, eskola-matrikulazioan, kulturaren kontsumoan eta euskaraz egiteko erabakian argi eta garbi erakutsia. Kasu honetan are larria

goa da, UPNk parlamentuan erabateko nagusitasuna ez izanik, isilik geratu diren beste alderdi batzuen onespena izan duelako.

Baina okerrena oraindik ere etortzeko egon daitekeela susmatzeak burumakur utzi ditu euskalgintzan dihardutenak. Izan ere, tamalez, nork ez ditzake asma, euskal kultura errudun bihurtzeko garaian, zeintzuk izango diren epaile espainiar independenteen hurrengo jomugak? 2002ko euskal kulturaren errepassoari adi egon, ea badagoen han agertuko bide diren denak asmatzea.

Antzerkigintza

Esatera zaharrari uko eginez, Euskal Herriko antzerkigintzaren osasuna gero eta hobea dela esan daiteke. Genero eta era guztietako laurogeitik gorako jaialdi antolatzen dira urtero zazpi herrialdeetan. Sarea ekimenak festibal horietatik kanpoko emanaldi ugari bermatzen die antzerki-taldeei EAEn (helburua eskaintza hori antzoki eta talde gehiagori egiteak behar luke izan). Kultur Errotak, Korrikak eta beste hainbat egiturak formatu txikiko lanak bideratzen dituzte. Eusko Jaurlaritzak urtero banatzen dituen dirulaguntzak jasotzeko gero eta antzerki-talde gehiago aurkezten dira eta lanen kalitatea ere hobetzen ari da.

Hemen egiten den antzerkigintzaren kalitatea Euskal Hermitik kanpo ateratzen ari diren taldeek lortzen duten arrakastak bermatzen du. Beraz, aurten Espainiako Max Antzerki Sariak Bilbon banatu izana kalitate horren aitortze da.

Txalotzekoa Markeliñe taldeak Gijon herrian jaso dituen zuzendaritza, interpretazio eta musika aukeraketa onenaren sariak *Mambrú* lanagatik.

Maila profesionalean Ander Lipus bizkaitarra ari da halako ospea lortzen, bere proposamenak abangoardiakoak direlako eta normalean antzerkigintza komertzialari muzin egiten diolako. Izan ere, ekimen pertsonal honekin batera, antzerkiaren industriaren parean gertatzen ari dira, gure ustez, berririk interesgamenak. Antzerkigintza lanbi-

de baino gehiago afiziotzat hartzen duen teatre ro askok gatzeta eta piperra jartzen dio gaur egun herriz herriko giroari. Jarraian adibide batzuk emango ditugu.

Zarautzen Olerti etxean, antzezlanen irakurketa eta emanaldiak etengabeak dira urtean zehar (genero arekin loturiko erakusketak ere egiten dira), bertan biltzen diren *lau eroren* afizioari esker. Zein modu egokiagoa antzerkigile klasikoak ezagutzeko, urte osoan programa finko eta ugaria izatea baino.

Alfonso Sastre Kultur Elkartek (ASKE) Donostian antolatzen dituen jardunaldiek (hitzaldiak, mahai-inguruak...) urtetik urtera interes handiagoa pizten dute.

Antzerki amateurra eta eskolako antzerkia gero eta arakastatsukoak dira bai ikasle mailan eta bai Saretxoaren izenez ezagun izan daitekeen zirkuituan ere. Tamalez, aurtan ez da modurik izan Azpeitiko Antzerki Topaketa normalizatuak ospatzeko, baina espero dezagun hitza bete eta Urolako herri horretako agintariak bi urteko etenaldiaren ondoren euskal antzerkigintzarentzat hain garrantzizkoak diren jardunaldi horiei berriro ere heltzea.

Oraingoz maila apala duten talde berriak ere sortzen ari dira, hainbat urtetan talde profesional berberak aritu eta gero. Lehorteari amaiera eman diote sortu berriak diren Dar Dar eta Kanpingags taldeak. Hainbat aktore, bide komertzialetik jo gabe, eta, beharbada, arrakasta baino nahiago dutenak beren apustu pertsonal eta gustuei jaramon egin, formatu txikiko lanak muntatzen hasi dira. Bide berriak jorratzen, Ramon Agirre aktorea. *Ondo esan beharko* lanean, Jose Ramon Senperena pianistaren laguntzarekin, musika, kantua eta interpretazioa batuz, oso proposamen pertsonala egin du. Kafe antzerkiaren bidetik jo dute beste aktore askok, beren burua enpresa bihurtuz (modu bakarra lan txikiak kaleratzeko gaur egun), eta emaitzak datorren urtean ikusiko dira. Antzerki eskoletatik sortzen diren talde berriek (Getxoko Antzerki Eskolako 96 Unicornios, kasu) argi pixka bat ekarri diote orain arte berri gutxi zituen arte alor honi.

Bilbon inizatiba interesgarria gauzatu da: eszenografia, musika eta antzerki munduko 60 bat artista bildu eta

«Drama Laborategia 2001» osatu dute. Eszena arteei buruzko eztabaida piztea da xedea.

Euskarazko antzerkigintza bultzatzeko asmoz, Donostiako Udalak 1. Donostia Saria sortu du. Aurten Tanttaka taldeak jaso du, *Ozeanoko pianista* lanarengatik. Ea halako ideiei esker euskarazko antzerkigintzari garrantzi gehiago ematen zaion.

Ongietorria Durangaldeko Antzerkide jaialdi berriari, bai sortu berria delako eta bai programazio komertzialaren mugak gainditu nahi dituelako.

Kritiken artean, euskaraz aritzea ez dadila izan aitzakia hutsa dirulaguntzak jasotzeko eta amaiera eman dakiola talde askok antzezlan bat prestatzerakoan izaten duten irizpideari: antzezlan espainieraz muntatu (hiru bat hilabete) eta gero, hilabete eskasean haren euskarazko ordaina egitea (maiz samar estreinatu dira euskarazko bert-sioak pase oso bakar bat egin ondoren). Neurriak jorratu beharko lirateke euskarazkoa bert-sioa ez izan, eta, talde-entzat nahitaezko enbarazua izan beharrean, muntaketa bera ere euskarazko bert-siotik has dadin. Orduan bai, orduan hitz egin ahal izango da euskal antzerkiaz.

Beste kritika bat sorkuntzari loturik dator. Ia ez da ezer sortzen euskaraz (Serantes sarira espainierazko lanak bakarrik aurkeztu ziren), eta sari nagusietara dozena erdi lan aurkeztea miraria dela pentsa daiteke. Arrazoia aurkitzea oso gauza bihurria da, ez baitago erraza jakitea zein den arazoaren iturburua: ez dela argitaratzen idazten ez delako, edo ez dela idazten argitaratzen eta antzezten ez delako. Baina Durangoko Liburu eta Disko Azokan ez da genero honetako lan bat bera ere argitaratu. Hala ere, proiektu txiki batzuk ere ari dira bideratzen arlo honetan. Alfonso Sastrekin berarekin loturik dagoen Hiru argialetxeak kaleratu baitu Ander Lipusen *8 olivetti poetiko* lana eta *Artez* aldizkariak ere lan batzuk kaleratzeko asmo bera duelako.

Antzerkia unibertsitatera eraman nahi den honetan, pozgarria litzateke, antzezlanen idazleak ere sortu edo trebatzeko eskolak ematea.

Kritikagarria da, hein berean, edo gutxienez penagarria, euskara hutsean jarduten zuten taldeek ere hemen-

dik aurrera proposamen elebidunak egitea, bai euskal merkatua txikia delako, bai enpresa moduan bizirauteko eta bai laguntzak emateko baldintzen artean kanpora (Espainiara) eramateko modukoak izateko. Okerrena, talde horietakoren baten adierazpenak, horrela beren jardueran euskararen normalizazioa iritsi dela esanez. Itsu behar du, normalizatu den bakarra espainierazko jarduera dela ez ikusteko. Bego berriz ere euskarazko antzerkigintza mundu amateurrean.

Basauriko antzerki eskola itxi izana ere oso berri txarra izan da, batez ere arazoa lokalei buruzkoa denean. Udalaren aginduz Social antzokia utzi behar izanak eragin du eskola historiko honen desagerpena.

Hamaika antzezlan taularatu dira Irungo Antzerki Gaztearen Jaialdian. Gazteei lanbide honetan lehendabiziko urratsak egiten laguntzeko oso egokia da halako jaialdiak antolatzea, baina antzezlan horien artean bat bere ere euskaraz ez izatea kezkatzeko modukoa da.

Ipar Euskal Herrian ari dira gauzak berriz ere mugitzen. Urte hasieran Tehenta taldearen eskutik antzerkia, bertsoa eta kantua nahastu ziren *Izarren hautsa* muntaian. Xirixi Mirixi taldeak Pantzoa Irigarai antzerkigile eta aktoreak idatzitako *Lamintegiko laminak* estreinatu zuen. Egokia litzateke Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak horrelako muntaiak ere diruz lagunduko balitu, eta Sarearen bidez gutxienez Euskal Herri osora hedatzeko aukera izan dezaten.

Beste gutxi batzuen artean Olatz Beobidek eta Eneko Olasagastik azken urteotan mugaz bi aldeetan lan egin izana mugarri da egon den eten historikoa gainditzeko. Euskal Herria zeharkatu zuen Korrikaren harira sorturiko *Komeriaka* muntaia bide egokia izan zen Pirinioen alde bietako aktoreak Tentazioaren ekoizpen honetan biltzeko. Bide beretik etorri da, antza, Azika txotxongilo talde profesional berria (Lapurdi, Nafarroa Behereko eta Zuberoako lehendabiziko talde profesionala ote?), Ipar Euskal Herriko kideek osatua (Kukubiltxo taldearen itzalean) eta *Kontua kontu zan* lehendabiziko muntaia Pirinioen bi aldeetara aurkeztuko duena.

Artez aldizkaria

Bestalde, pozgarria da ia agenda moduan hasi zen *Artez* hilabetekaria 50. alera heldu izana aurten. Alez ale, emaldien informazioa emateaz gain, arte eszenikoetako lan berrien aipamenak, elkarrizketak, azterlanak eta beste gai asko jorratuz jantziz joan da Elorrioko inguru emankorrean argia ikusi zuen aldizkari hau. Eta, horrela, lau urte luzetan, nahitaezko erreferentzia bilakatu da Euskal Herrian eszena gainean zer egiten den jakin nahi duen ororentzat. Esparru honetan zulo handia zegoen eta oso zaila zirudien era honetako informazioa ematen duen aldizkariak aurrera egiterik izateak, baina hileroko hitzordua txukun baino txukunago betetzen ari da. Zorionak, eta urte askotarako.

Euskal Museoa

Dozena bat urte itxita eman ondoren, konponketa lanak bukatu eta ateak ireki ditu berriro Baionako Euskal Museoa. Han bildurik dauden altxor guztiak berriz ere ikusgai egoteak zinez poztu gaitu, Euskal Herriaren historia, ohitura eta tradizioen altxor handienetako bat biltzen baita bertan. Berri horrekin batera, Ipar Euskal Herriari buruzko hamaika artxibategi Pauetik Baionara ekarriak izango direla iragarri zuen Catherine Tasca Frantziako Kultura ministroak. Baiona Paueren satelitea bihurtzeko helburua izatearen beldur agertu ziren Jean Haritxelhar bezalako adituak, baina berria bere horretan oso modu positiboan baloratua izan zen. ¶

Xabier Mendiguren Bereziartu

Kontseilua 2000-2001: nazioarteko jarduna eta hizkuntz eskubideen aldeko egintza

Joan den urtean zehar euskara eta euskal kulturaren inguruan jazotakoetatik honako gertaerak aukeratzen ditut adierazgarritzat, eta berritasuna eta euskararen etorkizuneko ibilbidean izan dezaketen eragin positiboa dira bereziki nabari zaizkien ezaugarriak.

Nazioarterako urratsa

Euskararen Gizarte Erakundeen Kontseiluko Idazkari Nagusiak martxoaren 14an Estrasburgoko Parlamentuan eta maiatzaren 16an Genevako Nazio Batuetako Gutxiengo Eskubideen aldeko Lantaldean euskararen egoeraz hitz egin eta 30 orrialdeko txostena banatzeko aukera izan zuen.

Bertan adierazten ziren ideien artean honako hauek azpimarra daitezke: euskara frantsesarekin eta gaztelaniarekin batera bizi da, baina elkarbizitzaz baino ordezkapen prozesuaz hitz egitea egokiagoa da, zoritxarrez, azken mendeetako ondorioak ikusirik.

Gaurko egoera ulertarazteko euskararen garapen historikoa egiten da, eta XIX eta XX. mendeetan euskararen atzerakadan eragin handia izan duten faktoreak, besteak beste, hauek direla esaten da: 1857an Moyano legeak Hego Euskal Herrian gaztelania hizkuntza bakartzat ezarri zuen Hezkuntza sisteman; Euskal Herriaren gainean dauden bi Estatu ordenamendu juridikoak eragina izan du, 1789ko Frantziako iraultzatik sortutako legediak eta Cadizko Gorteetan (1812) eginiko Konstituzioak frantsesa eta gaztelania aldarrikatzen dituzte, hurrenez hurren, hiz-

kuntza nazional bakar gisa; euskarak horrelako egoeran prestigioa galdu zuen eta euskal herritar batzuek gaztelania edo frantsesa beren hizkuntza bihurtu zituzten. Hego Euskal Herrian frankismo garaian hizkuntza honek jasan-dako jazarpena bereziki azpimarratzekoa da, eragin nabaria izan baitzuen bere ordezkapen prozesuan.

Une honetan, faktore desberdin horien eta aipatu gabe gelditu diren beste batzuen ondorioz, euskara ordezkapen prozesuan dagoela esan dezakegu; izan ere, orain eremu geografiko elebakar euskaldunik ez dago.

Euskararen egoera juridikoaz, berriz, Euskal Herrian euskara bertako hizkuntza baldin bada ere, legearen aurrean duen onarpenak bost eraentza juridiko izatera eramaten du. Euskal Herria administratiboki bi Estaturen artean, Frantzia eta Espainiaren artean, eta hiru lurraldetan banatua egoteak erabat baldintzatzen du euskararen estatus juridikoa. Banaketaren ondorioz toki batzuetan euskara hizkuntza ofiziala da, beste batzuetan ez du estatus juridikorik, erabilera tolerantzia hutsean geratzen delarik, eta bien arteko egoera juridikoak ere badira.

Behin eta berriz euskalgintzak aldarrikapen bat egi-tzen du euskararen inguruan, hizkuntza honen erabilera pribatu eta publikoa osoki eta inolako bereizkeriarik gabe bermatuko duen estatus juridiko bat onartua izatea euskararentzat —ofizialtasuna— Euskal Herri osoan eta herritarren hizkuntz eskubideak bermatuak izatea.

Azkenik, euskaldunon eskubideen eta euskara sustatzen duten erakundeen kontrako erasoen berri ematen da.

Euskara Nafarroako lurraldean egoera larria jasaten ari dela azken hilabeteotan. Batetik euskal hiztunen kopurua gora doan arren eta biztanleria gero eta euskararen aldekoagoa den arren, hizkuntz politikari dagozkion erabakiak hiztun horien eskubideen gero eta aurkakoagoak direla.

Nafarroako Gobernuaren errotulazio, bide-seinale eta gutun ofizialetan gaztelaniaren erabilera soila aipatzen da eta lanpostuen hornidura egitean euskarari ematen zaion garrantzi urria.

Dekretuaren eta bere garapenerako ekintza planen hainbat atalek «Hizkuntza Erregional edota Gutxiagotuen

Gutuna» (7.1.a), 7.1. b), 10.1, 10.2, 10.3) bai eta «Gutxiengo Nazionalen Babeserako Hitzarmen Markoa» (2, 4.1, 5.1, 10.2, 11.3) —biak Europako Kontseiluak garaturikoak eta Espainiako Estatuak sinatu eta beretsitakoak— urratzen dituzte, bai eta Europako erakundeek hizkuntz aniztasunaren eta gutxiengoaren babesaren inguruan emaniko hainbat ebazpen ere. Era berean Nazio Batuetako Batzar Orokorrak onarturiko 47/135 Ebazpenaren aurka doa jardun hori: «Gutxiengo etniko, erlijioso, nazional edo hizkuntzazko partaide diren pertsonen eskubideen Deklarazioa» (1. atala, bai eta 2.1, 4.1 atalak ere, besteak beste).

Nafarroan dagoen zonifikazio legea, euskal hiztunen eskubideak urratu eta diskriminatzen dituen, arbuia garria bada, are larriagoa da une honetan —Europako Hizkuntzen Urtea ospatzen ari garen honetan— hiztunen babesean atzerapausoak ematea, lege garapen horrek behartzen duenez.

Iparraldeari dagokionez, berriz —hala adierazten da txostenean—, frantziar estatuan frantsesaz bestelako hizkuntzek ez dutela inolako lege babesik, eta honen ondorioz, Euskal Herriko Iparraldean (Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa lurraldeetan) euskarak ez duela lege alde-tiko errekonozimendurik eta euskal hiztunei ez zaiela inolako eskubide juridikorik aitortzen.

Beraz, euskararen kontrako erasoak ez dira lurralde honetan legez kontrakoak, ez baitoaz legezko inolako eskubideren kontra, baina nazioarteko hizkuntza gutxituen aldeko hitzarmen guztien aurkakoak dira.

Hizkuntz eskubideen errekonozimendurik ezak zenbait kasutan eraso puntualek baino ondorio latzagoak izan ditzakete. Iparraldean euskarari estatus juridikorik ez aitortzeak bizitza publikotik erabat kanpora uztea esan nahi du, hezkuntzan, administrazioan, komunikabideetan eta abarretan; euskararen presentzia ia hutsa da. Honela, euskara gero eta funtzio murriztagoetara mugatu eta erabilgarritasun publikoa galtzen duen heinean familia bidezko transmisioa ere ez da segurtatzen.

Urte luzez jasandako egoera horren ondorioz, gaur egun euskararen egoera larria da Iparraldean. Hizkuntz komunitatearen zati handi bat zaharrenek osatua da eta belaunaldi gazteek ez diote hizkuntzari eusten. Iparraldeko zenbait zonaldeetan euskara 50 urteren buruan desagertu egin daiteke. Horrela 1996an Europar Batasunak sustaturiko Euromosaic proiektuak euskara frantziar estatuan bizirik irauteko ia aukerarik ez duen hizkuntzatzat jotzen du.

Frantziar estatuak frantsesa ez den hizkuntzekiko duen jarrera hainbatetan salatu izan da. Horrela Herri Zalpalduen Aldeko Elkarteak deituriko GKEak, Giza Eskubide, Diskriminazio eta Gutxiengoen Babeserako Azpibatzeraren 1999ko bileran, estatu frantsesaren jarrera salatu zuen oinamizko hizkuntz eta kultur eskubideak urratzeagatik.

2000 urteko urriaren 24an, Greek Helsinki Monitor-ek statement bat bidali zuen OSCEra (Europako Segurtasun eta Kooperaziorako Erakundea), besteak beste frantziar estatuaren jarrera salatuz eta euskaldunon hizkuntz eskubideak babestu zitezela eskatuz. Era berean ohar horretan ECRIren (Arrazismoa eta Intolerantziaren aurkako Europako Batzordea) adierazpenak gogorazten zituen, zeinak «identitatearekin lotura duten herritarren eskubideak urratuak izaten ari direla estatu frantsesean» baitzioen. Azkenik ezin ahortzi ugariak izan direla ere Europako Kontseiluaren Biltzar Parlamentarioaren adierazpenak zentzu honetan, eta azkena 2001eko urtarrilaren 21eko 1492. Gomendio da.

Azkenik, euskarari sostengua ematen dioten erakundeen kontrako politikaren aipamena egiten du Txostenak. Ekimen horren aurrean Kontseiluak berriz ere euskararen normalizazioaren aldeko lanean diharduten erakundeak deslegitimatatu eta susmopean jartzeko estrategia nabarmena ikusten du, are gehiago horrelako ekimenek komunikabideetan epaitegietan baino oihartzun handiagoa izan dutela kontuan hartuta.

Txosten horretan agertzen diren salaketek ez dute gaurkotasunik galdu, zoritxarrez. Nafarroako Gobernuak setakor jarraitzen du bere hizkuntz politika muriztailea ezartzen, nahiz eta nafar gizarteak aukera duen bakoitzean

adierazten dion jarrera hori aldatu egin behar duela eta euskararen normalizazioaren aldeko pausoak eman behar dituela. Hala eta guztiz ere, gizartean euskararen aldeko jarrerak anitza eta zabala izaten jarraitzen du. Bestalde, maiatzaren 13an Euskal Autonomia Erkidegoan izandako hauteskundeetan, euskal hiztunon eskubideen aurkako politika sostengatzen zuten indar politikoak galtzaile aterara zirela ikusirik, euskararen normalizazioaren aldeko jarrera trinkoa dela eta interes partidisten arabera ezin dela hizkuntzaren jolastu ondorioztatu beharko luke Nafarroako Gobernuak.

Gainera, Iparraldeko gizartean euskararen normalizazioaren aldeko jarrera hazten ari dela sumatzen da eta aurten bi zuin garrantzitsu ezarri dira: batetik, Bai Euskarari Akordioaren baitan 120 gizarte-eragilek euskararen normalizaziorako hainbat konpromiso hartu dituzte; eta bestetik, Hizkuntz Kontseilua sortu da Urtiaga Idazkari Nagusiaren gidaritzapean.

Nazioarte-mailan egindako urratsen balorazio bat egitean interes handia sortu dutela, hemengo komunikabideetan nabarmen islatu direla eta etorkizunean bide beretik indarrak bilduz aurrera egiteko kontaktu ugari lortu direla esan behar da. Orain arte euskalgintzak ia ibili gabeko bidea urratu da, Estrasburgon eta Genevan, Bruselakoarekin osatu behar dena.

Behatokiaren sorrera

Orain arte deskribatu eta Estrasburgo eta Genevako foroetan azaldutako egoera honen aurrean Kontseiluak Hizkuntz Eskubideen Behatokia sortzea erabaki du, eta dagoneko abian dago ekimen hau.

Behatoki horren eginkizuna arlo publiko eta pribatuaren hizkuntz eskubideak errespetarazteko ekimenak garatzea izango da.

Behatokiak, hasieran, lau lan alor nagusi hauek izango ditu:

- 1) *Salaketak jaso eta bideratzea*

Euskararen Telefonoa abian jarriko du Behatokiak. Herritarrak eta elkarteek beren kexuak eta salaketak telefono horretara deituz bideratuko dituzte eta gaiak garrantzi berezia duenean Behatokiak bilera egingo du kaltetuekin.

Behatokiak prozedura ezberdinak jarriko ditu abian kexuaren sortzailea erakunde publikoa denean edota pribatua denean.

Bestalde, lehen salaketa gertatzen denean idatziz zuzenduko zaio erakundeari, hizkuntz eskubideak errespetatzea eskatuz. Salaketa gehiago jasotzen direnean, erakundearekin bilera eskatuko da. Gertatutakoa larria denean, salaketa publikoa egingo da eta erakundearen kontra legez jotzeko aukera baldin badago, halaxe egingo da.

Nolanahi ere, Behatokiak, herritarren edota elkarten salaketen zain egon gabe, sistematikoki aztertuko du erakunde publikoek hizkuntz eskubideak errespetatzen dituzten, eta urraketak dauden kasuetan, judizialki joko du erakundearen aurka.

2) Hizkuntz eskubideen egoeraz txostenak prestatu eta bideratzea

Behatokiak hizkuntz eskubideen egoerari buruzko txostena prestatuko du urtero. Txostenean, gainera, hizkuntz eskubideak errespetatzeko neurri jakinak hartzeko gomendioa egingo die erakunde publikoei, alderdi politikoei eta erakunde sozialei.

Urteko txostenaz gain, erasoen aurrean edota arazo garrantzitsuen aurrean txosten bereziak prestatu eta nazioarteko instantzietara joko du Behatokiak. Hizkuntz eskubideen alde diharduten nazioarteko gobernuz kanpoko erakundeetara ere joko da, euskal herritarrei eta euskalgintzari babesa erakuts diezaieten eta beren presio ahalmena erabil dezaten.

3) Prebentzio lana egitea

Behatokiak harremanak izango ditu oraindik zabaldu ez diren gune handiekin (merkataritza-zentroak, museoak, aireportuak, kirol-instalazio handiak...), hizkuntz eskubideak errespetatzen.

Bide beretik, erakunde publiko edo pribatu batek, legez behartuta egon gabe, hizkuntz normalkuntzaren alde-

ko urrats garrantzitsu bat egiten duenean Behatokia zuzendu egingo zaio egindakoa nabarmenduz. Egindako urratsa bereziki azpimarratzekoa denean, lanaren txalotze hori publikoki ere egingo da.

4) *Ekintza osagarriak*

Bere eginkizunerako egokitzen diren bestelako ekintzak ere egingo ditu Behatokiak. Hona hemen batzuk: hizkuntz eskubideen dibulgazioa egitea, hizkuntz eskubideen arazo orokorra edo gai zehatzak aztertze jardunaldiak antolatzea, arazo jakinei buruzko ikerketak bideratzea, nazioarteko jakitunen batzorde bat antolatzea, besteak beste.

Informazio gehiagorako: www.behatokia.org

Europako hizkuntzen eguna

Irailaren 26an, Europako Hizkuntzen Eguna horretan, Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak aldarrikapen bat egin zuen. Euskarak dagokion lekua izan dezan ondorengo hiru oinarrizko printzipioekiko adostasun zabala eta garapen sostengatua ezinbestekotzat ditu:

1) *Berdintasuna*. Hizkuntz aukera berdintasuna bermatu behar da. Horrek esan nahi du berdintasuna ziurtatu behar dela arlo guztietan eta legediak aukera berdintasun hori aitortu eta garatu behar duela. Gaur egun Frantziako eta Espainiako konstituzioetan zehazki idatzirik ageri den hizkuntz diskriminazioa gainditzea ezinbestekoa du euskarak.

2) *Eskubideen bermea*. Gaur egun indarrean dagoen legediak ez du hizkuntz eskubideen errespetua bermatzen eta zenbait kasutan eskubide horien urraketak ahalbidetzen ditu hain zuzen ere. Eskubide horiek bermatuak izan daitezkeen lehenengo urratsa euskarak Euskal Herri osoan estatus ofiziala izatea da, estatus horrek hiztunen eskubideak bermatzen dituen legediaren aplikazioa dakarrelarik berkin. Eguna, euskarak ofizialtasuna duen lurraldeetan ere ez da legea bere osotasunean betetzen.

Euskal hiritarrei ez zaie bermatzen euren berezko hizkuntza alor publikoan zein pribatuan askatasunez eta inolako oztopo edo bestelako diskriminazio motarik gabe erabili ahal izateko eskubidea, Nazio Batuen Batzar Nagusiaren Gutxiengo nazional, etniko, erlijioso edo linguistikoetako gizon-emakumeen eskubideen deklarazioaren 2. artikulua aitortzen duenez, argia eta nabaria izanik Euskal Herriko lurralde osoan zenbait erakunderen aldetik jasaten duen politika diskriminatzailea.

3) *Euskara, gure hizkuntza*. Euskara da gure berezko hizkuntza eta lehentasunezkoa izan behar du bere lurralde osoan eta arlo guztietan. Estamentu ofizialek euskara izan behar dute funtzionamendu hizkuntza. Erakunde sozial eta pribatuetan normalizazioaren aldeko ekintzak burutzeko beharrezkoa den laguntza bideratu behar da, euskara erakunde horietan ere lehentasunezkoa izan dadin.

Euskararen aldeko jarrera garbia erakutsi du gizarteak behin eta berriz eta guztioi dagokigu jarrera positibo horri erantzun egokia ematea. Arlo guztietan hiru printzipio horiek garatuko dituen hizkuntz politika behar dugu euskarak aurrera egingo badu eta gizarte eskakizun garbi eta zabal horri dagokion mailako erantzuna emango bazaio.

EIRE: Unibertsitateko Euskal Irakasleen Elkar- tearen Kongresua

Azkenik, joan den urteari gainbegiratu eman diogularik, ezinbestekoa iritzi diogu etorkizunean gure unibertsitatean izango duen eraginarengatik EIREren Kongresuaren aipamena egiteari.

EIRE Unibertsitateko Euskal Irakasleen Elkartek 2000ko otsailaren 16an egindako bilkuran «euskal unibertsitatearen etorkizuna aztertuko zuen kongresua» egitea erabaki zuen; eta 2000ko ekainaren 12an erabaki hura Durangon berretsi ondoren, 2001eko irailaren 27an eta 28an Bilbon, Bizkaiko Batzar Nagusien Aretoan, egin zuen Kongresua arrakasta handiarekin.

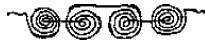
Bertan, gizarte euskaldun orokorrean gertatzen ari diren aldaketa handiei era egokian aurre egiteko «euskal

unibertsitatearen», hau da, euskarazko unibertsitatearen garapen oso eta eutsigarrirako egitasmo, aukera eta estrategia berri eta desberdinak sakon azertu ziren.

Ondoren, gizartean eta eragile soziopolitikoaren artean kongresuaren emaitzak plazaratzeari ekin dio, eta laster izango ditugu esku artean txosten eta komunikazio guztiekin argitaraturiko liburuan.

Beriki Kontseiluaren bazkide bihurtutako EIREk egin duen urrats hau garrantzi handikotzat dugu, izan ere Kongresu horretan egindako diagnosi eta prognosiaren bidez irudikapen, proiektzio eta etorkizun-estrategia berriak proposatu baitira euskal unibertsitatearen garapen oso eta eutsigarria lortzeko, 2006-2021 urteak erreferentziazat hartuz.

Bejondeiela antolatzaileei eta argibide gehiago nahi duenak jo beza hona: www.ehu.es/eu-
kon ¶

Xabier Mendiguren Elizegi

Inperioaren turbantea, inperiotxoaren txapela

Irailaren hamaikakoaz eta ondoko guztiaz hitz egin behar, nahi ezta ere; ez bakarrik urteko gertakari nagusia izan delako, baita erabat baldintzatuko duelako datozen urteetako munduaren martxa, gure bazter honetako kultura barne.

Azkar asko antzeman zioten bizkor ustekoren batzuek. Ohiz txotxolokeriak besterik esaten ez dituen politikari txepel batek berehala egin zuen txistea: terrorista arabiarren eta euskaldunen artean alde bakarra omen dago, haiek turbantea daramatela buru gainean, eta hauek berriez txapela. Horra, burutazio txinpartatsuz jantziriko astakeria galanta.

Alde bateko eta besteko terroristak ezertan antzeko ote diren ez dakit nik, eta ez naiz horretan sartzeko gai. Bistakoa da, ordea, turbatedunak etsai nagusitzat hartu dituen inperio amerikarra ren jokabidea eginahala guztian imitatu nahi duela inperiotxo espainiarrak txapeldunekin.

Munduko jaun eta jabe bakarrak ditugu estatubatuar-
rrak. Hau ez da berria, halaxe baita Sobiet Batasuna pikuta-
ra joan zenez geroztik; berria da ordea inork amerikarrei
etxean bertan erasotzea, eta erantzuna ere —mendekua
esan beharko genuke zehatzago— marka guztiak ari da
hausten: beren legea, apeta eta indarra ari dira ezartzen,
dorre bikien suntsitzearen ustezko erantzuleen eta erant-
zun armatuko biktimen arteko batere loturarik gabe, na-
zioarteko zuzenbidearen inongo axolarik gabe eta —oke-
rrago dena— nazioartearen inongo protestarik gabe; na-
gusia ernegatuta dabilenean hobe da badaezpada haren
haserrea ez piztea, eta argi esan du Bush sheriffak, bere al-
de ez dagoena bere kontra dagoela.

Megainperio feudalaren auzoño honetan ere botere
oso, goren eta absolutuarekin jardun nahi du Aznar enpe-
radore koxkorrak etxeko disidentzia jo eta txikitzeko, bere
aurrekoek ezin izan zutena berak lortuko duelakoan. Alde
du haizea, eta nazioarteko egoera baliatzen saiatuko da;
baina bestela ere irmoa du bibotedunak borrokarako era-
bakimena, edozein trauskilkeria eginda ere erabat otzan-
dua estatuko oposizioa, eta begiak ixteko ez ezik eskuma-
kilarena egiteko ere guztiz prest hedabide guztiak. Alde ez
daukana kontra daukala esan du honek ere, eta ispiluaren
aurrean Bushen keinuak bereganatzen saiatzen dela pent-
satuko nuke, ez banio beste norbaiten antz gero eta han-
diagoa hartuko: Francisco Franco jeneralarena hain zu-
zen. Handiuste ergel bera, hoztasun gupidagabe bera, bere
burua probidentzialtzat hartzeko joera bera...

Zer gertatuko den ezin jakin. Estatu Batuek bere bo-
rondatea inosatuko dute, noski, baina edonork daki in-
justiziarik dagoen bitartean ez dela faltako matxinatuko
denik. Faraoi berrien geroa baino gehiago axola zait ordea
gure etorkizun hurbila. Azken urte pare honetako eraunt-
sia makala izan ez bada, okerragoa izan liteke hemendik
aurrerako zaparrada, eta erne daude denak. Adierazgarria

izan da, esate baterako, Afganistango txikizioaren aurrean ezker abertzaleak, den bezain antiyankia izanda ere, erasoaren kontrako ohiko plataformarik, afixarik, mobilizaziorik ez antolatzea. Badaezpada. Ekaitza pasa arte zain edo. Jokabide zuhur hori hartu dutenek konturatu behar lukete, ordea, ekaitza ez dela pasako, borroka amatuak zeharo galdua duela —aspaldi samarretik gainera— zilegitasun soziala ez ezik baita planetaren zati honetan behintzat probetxurik ateratzeko aukera oro.

25 urte eta gero zer?

Eta zer du ikustekorik aurreko prediku luzeak euskal kulturarekin? Ba, zoritxarrez, guk nahi baino gehiago. Hor ibili dira berriz ere, Espainiako prentsan, euskal kulturako talde eta enpresen izenak «terrorismoarekin» nahasten. Gezurra eta zikina besterik ez, edonork frogaz dezakeenez, baina gauden egoeran egonda egiak eta zintzotasunak ez dizute inongo garantiarik eskaintzen lasai aritu ahal izateko.

25 urte betetzen dituzte aurten euskal liburugintzako talde inportanteenetakoek: Erein argitaletxeak, Zabaltzen banatzaileak eta talde bereko Bilintx liburu-dendak. Hegoaldeko Elkarrek datorren urtean beteko ditu bere 25ak; 20 inguru izango ditu Pamielak, eta aurki betetzeko Susak; 10en bueltan ibiliko dira Txalaparta, Alberdania, Igela...

Ikusten den bezala, aski egonkorturik dago liburu-sektorea; alde batera poztekoa da, zer esanik ez, argitaletxe baten itxiera galera gaitza izaten baita beti, bai ekonomikoa eta bai kulturala; beste alde batetik begiratuta, ordea, ez da berririk sortu aspaldian. Daudenak ondo ari direlako ala erosotu egin garelako eta arriskurako gogorik ez dagoelako? Hobe lehenengoa dela pentsatzea, deskuidatuz gero ez baitira esne-bitsetan ibiltzekoak izango datozkigun garaiak.

Damoklesena ez baina El Cid Campeador-en ezpata eduki dezakegu buru gainean euskal kulturari ari garenok. Nazionalismo espainolaren oldarrari nola erantzun ez daukat garbi hala ere. Batere jaramonik egin gabe geure lanean segitzeko gogoia ematen du batzuetan, zakurrei

zaunkaka uzten zaien bezala, baina beren erokeriak sines-teko eta beren harrokeria are gehiago puzteko bidea eman diezaieke horrek. Kontraerasoak, berriz, izugarrizko energia, antolamendua eta lana eskatuko lizkiguke, eta etekin txikiarekin seguru asko, komunikabideek nahi dutenari ematen baitiote oihartzuna. Bestalde, bada hor esaera txinatamen bat-edo zera dioena, haize zakarra dabilenean bulama erakusten duen zuhaitz tantaia baino hobeto moldatzen dela bizkarra okertzen dakien belar xumea. Esaera txinatamek, ordea, ez dute ezertarako balio; seguru badagoela beste bat juxtu kontrakoa frogatzeko, hots, gehiegi makurtzen denak ez duela berriror sekula kopeta gora jasoko.

Sasoi bakarreko uzta?

Aza rohasieran ari naiz lerrook idazten eta, neure alor berezitua dudan literaturako urteko balantzea egitekotan, sentipen araror bat daukat: izan ere, badirudi urte osoko liburu gehienak atera gabe daudela oraindik; argialetxe batzuek behintzat urri samarra izan dute 2001. hau, oso ale gutxi eskaini digute urtean zehar eta produkzio gehient-suena oraintxe plazaratuko dute, Durangoko Azokan hutsik ez egiteko.

Urte bateko kontua izanda ezin ondoriorik atera, kasualitatea ere izan bailiteke, baina aztertzeke kontua izango genuke, gertaera errepikatu eta joera orokorrago bihurtuko balitz. Gure literatura pobreagoa zen garaietan abenduak zuen fruitu emateko sasoi bakarra, besterik ezinean. Gero, apurka-apurka eta liburuzaleen pozerako, urte osoan barenababalduta ziren liburu berrien plazaratzeak. Atzerantz ote goaz orain? Ez ahal da hala izango! Eta izatekotan, begiratu eta pentsatu egin beharko genuke non da goen hutsa: argialetxeen egitura ahulegian, idazleen kalitatezko produkzio murriztegian ala irakurleen liburu-eskari eskasegian. Ahul, murrizte, eskas... gure zorri zaharrekin borrokan beti!

Berri onak

Eta hala ere bagarela! Badirudi izen potolo gutxiago izango dugula aurtengo azokan, eta Sarrionandiarena nagusituko dela denen gainetik, *Lagun izoztua* nobelari esker. Lan honi buruz hitz egin eta idaztea tokatuko zait hurrengo asteetan (irakurleak hau hartu baino lehenago ordea) eta ez dut inor nekatu nahi neure laudorioekin, eta are gutxiago lanbideari dagokion propagandan ari naizela pentsatzerik. Beraz, egundoko obra dela esanda utziko dut kontua, hitz egin dezatela orain kritikoeak, nahiz eta gure literatur kritikaren egoera ez den aldaba jotzen ibiltzeko modukoa.

Konfidentzia barkagarri bazait, Joseba Sarrionandiak berak esana da harrituta dagoela, bere urruntasunean, nolako idazle onak ari diren sortzen azken aldian. Horixe bera azpimarratu nahi nuke nik ere, ez baita aurtengo kontua bakarrik: azken aldian urtero-urtero ari da plazaratzen idazle mordoxka bat, maila on edo oso onekoa.

Urrutira joan gabe, aurtengo ustekabe gozoen errepasso azkar bat eginda, bost bat izen datozkit burura bere estreinaldi serioa izan dutenen artean. Xabier Etxeberriak *Egun denak ez dira berdin* izeneko eleberria kaleratu du, obra freskoa, esku trebez idatzia, istorio bat graziaz kontatu eta gazteriaren erretratu diferente bat egiten diguna, estereotipoetatik urrundua. Merezi du, zinez, ez baita horrelako askorik sortzen, irakurle franko jabetu ez badira ere.

Irakurle eta kritikoeekin zorte handiagoa izan du Unai Elorriagak: *SPrako tranbia* gutxiengo hautatu mokofinentzako liburu tipikoa izan zitekeen, hiruzpalau fan liluratu baina oharkabean pasatzeko arriskua zeukana. Zorionez, hiruzpalau baino gehiago liluratu ditu, minoria exigentearen neurria malgua dela erakutsiz.

Ea horrelako zortea daukan Mikel Tabernaren *Txokolatezko dinamita* ipuin-bildumak. Meriturik behintzat ez zaio falta. Bertso-munduan ezagunagoa izan arren, bazuen lehendik poema-liburu bat, sari instituzional bat irabazia eta zokoren batean ahaztua. Orain, berriz, gehien-

bat Bidasoa ertzean eta XX. mendearen lehen erdian kokaturiko istorioz osatu du liburua, eta fintasun berezi bat erakutsi du bai hizkeran bai pertsonaietan.

Tabernaren antzera ez da gaxte hasi berria Joxemari Urteaga, baina orain eman du pauso handiagoa letren plazara, *Ordaina zor nizon* eleberriarekin. Ezin esango dugu nobela beltza denik, hari nagusian ez baitago hilketarik, sarraskirik, gaiztakeria handirik, baina intrigazko artefaktu zehatz eta polit bat asmatu du zinez, misteriozko argumentu nagusi bat eratuz eta honen barruan ipuin poli-ziako biribil batzuk txertatuz.

Beharrik dena ez da narratiba, eta aurtengoan atera diren poesiazko liburu bakanen artean Kirmen Uriberena aipatu nahi nuke atal honetan, aurretik han-hemen hainbat gauza idatzi arren hauxe baitu jendaurreko aurkezpen ofiziala, nolabait esanda. *Bitartean heldu eskutik* sentibera-tasun eta dotoreziatzko harribitxi bat da, gizatasunezko taupaden dardara hurbila helarazten dizuna, inoiz kursia edo paternalista izan gabe.

Liburu onak askoz gehiago izan dira, zorionez, baina gauza jakina da batzuk aipatzean beste batzuk isiltzen direla eta horrela galtzen direla adiskideak gure herri txiki eta minbera honetan. Alternatiba hartu dutenei zor nien salbuespenaren pribilegioa, aurrerantzean beste guztiakin lehiatu beharko baitute beren izena entzunarazteko. Ongi etorri euskal parnasillo honetara.

Zahar onak

Amaitu baino lehen, omenaldi eta sari handiak jasotze-koak diren bi idazle adineko ekarriko ditut hizpidera: Martin Ugalde eta Juan Garmendia Larrañaga. Ez naiz hasiko haien merituak goraiatzan, lehenago ere ez baitau- de laudorioen faltan. Beste zerbait nahi nuke eskatu, bin- dikatu: etxeko zaharrei egin diezaiekegun mesederik han- diena haien ondoan egotea eta haien kontuak aditzea den bezala, idazle dekanok hauekin ere, beren obrak irakurtzea dugu egiazko omen eta eskertza.¶

Laura Mintegi

Milurte berriaren aurpegi ezkutua

Aurreko urteetako balantzeetan egin izan dudan bezalaxe, aurten ere gertakari zehatzei lotu ordez, joerei lotuko natzaie, azken urte honetako joerak, keriak edo dena-delakoak nondik nora jo izan duten ikusteko asmoz.

2000. urtearen hasieran ia mundu osoan bolanderaz ospatu zen garai berri baten hasiera, XXI. mendea. Lehen digitua aldatzeak eta zerbakiaren borobiltasunak probokatu zuten artifizioa, eta garai berri baten atarian geundelako irudia hedatu zen imajinario kolektiboan. 2000. urtea, halere, milenarismo faltsuaren atea baino ez zen izan. Egiatzko milurteko berrian 2001. urtearekin batera sartu gara, eta berau ez da hasi urtarrilaren 1ean, irailaren 11n baizik. Ospakizun, bolandera eta xanpainik gabe, irailetik hona garai berri batean gaudelako sentsazio ia fisikoa dugu, eta inoiz baino gehiago nozitzen dugu McLuhan-en aldea globaleko kideak garela, ezinbestez.

Milurtearen sindromea

Trantsizio garaian kulturaren joera isiltasunarena da. Munduaren zaratak estali egiten du, une batez, sortzaileen ahotsa. Kulturgileak hartzaileago dira igorle baino, eta komunikazioa norabide bakarrekoa dela ematen du lehen momentuan. Albisteak gureganatzeko abiadurak, batetik, eta albiste horiek egiaztatzeko zailtasunak, bestetik, informazio kontsumitzaile pasibo bihurtu gaitu, horixe izanik globalizazioaren ezaugarri behinena, denak berdintzen gaituela informazioaren hartzaile gareino eta, neurri handi batean, instrumentalizazioaren aurrean erreakzio berdintsuak erruten ditugula.

Adi gelditu eta joerak sumatzeari ekin. Giroa usaindu eta barneko beharrizanei aditu, espektatibak behatu eta hausnarketa egin. Sortzaileak bisagra sentitzen dira aldaketa garai hauetan. Egoeraz blai daude eta horrek ezberdin egitera behartzen dituela sentitzen dute. Izu berria modu berrian adierazi behar da, egonezina azaltzeko adierazpide berriak behar dira. Tortsio beharra igartzen da, sormenaren *tour de force* berria, modu zaharrek ez baitute garai berrietarako balio.

Mestizaia nagusi

Sindrome honen lehen zantzua mestizaia da. Mestizaia materialetan, arte plastikoei dagokiela, eta mestizaia generoetan, literaturari dagokiola. Pintura, eskultura eta grabatua nahastu egiten diren bezalaxe, literaturan ere nahastu egiten dira —gero eta gehiago nahastu ere— narritiba, poesia eta saiakera. Egileak bere burua behartuta ikusten du hausnarketa egitera, eta beharrizanak bultzatuta, genero askoren metaketa den genero berri bati ekin dio, aforismoa deitu, rapsodia deitu edo saiakera arina deitu. Edonola dela ere, flashak dira, espiritu pentsalariaren garrasi txikiak, laguntza-dei kamuflatuak, itotzear da goenaren arnas-bafadak.

Narratiban muga bereizgaitza marrazten dute fikzioak eta errealitateak. Errealitate fikzionatuak azaltzen dira batzuetan, edo fikzio errealistak bestetan. Beti ere irakurlearen kezketara hurbiltzen ahalegintzen dira egileak; horretarako gai hurbilak, gizatiarrak bilatzen dituzte baina, aldi berean, gizatasunaren muinera jo nahi duen hausnarketari ekiten diote. Bizi dugun garai epiko honetan, epika gutxi idazten da, eta lirikak betetzen du ezinegonaren hutsunea, lirikarako garai txarrak direnean gertatu ohi den bezalaxe.

Neo-existentzialismo literarioa

Nolanahi ere den, errealitateaz mintzatu beharrak ez du sorrarazi neo-errealismo berririk. Zerbait sortzekotan,

neo-existentzialismo berria sumatzen da gaur egungo gaietan. Azken finean, Albert Camus eta Jean-Paul Sartrek Bigarren Mundu Gerraren amaieran sentitu zuten hura ez zen oso urruti egongo gaur egun iragartzen ari den Hirugarren Mundu Gerraren hasieran senti daitekeen honetarik. Orduan eta orain ez dira oso ezberdinak absurdoaren sentsazioa, galera sentimendua, gauza berberak berriz ere bizi beharraren fatalitatea eta, azkenik, norberaren errealtate sozial, politiko eta kulturalarekin, nola edo hala, konprometitzeko beharrezana.

Konpromiso sozial honen fruitu, eta mestizaiaren sentsazioaren fruitu ere, inmigrazioaren gaia sartu da euskal narratibagintzan. Martin Ugalde aitzindari izan zen puntu honetan ere. Eta beraren ostean beste hainbat idazlek heldu diote inmigrazioaren dramari, modu batera edo bestera. Koldo Izagirre, Pablo Sastre, Iñaki Frieria eta Ixiar Rozasek inmigrazioa hartu dute gaitzat beren azken lanetan.

Inmigrazioarekin batera, introspektzioa da urte honetako narratibaren beste zantzu bat, egoera orokorrarekiko inpotentzia sentsazioak sortuta. Baitara biltze honek, alabaina, ez du zentzu negatiborik. Ez du etsipenik adierazten, gizamina baizik. Gizatasunaren ezaugarriei begiratzen dio literaturak, pertsonak komunean ditugun balioei behatu, hemen eta beste edonon konparti ditzakegun itemak agerian jarri, gizateria bat eta bakarra baita, eta patu bera konpartitzen dugu guztiok, partiketan zorte ezberdinak suertatu bazaizkigu ere.

Euskal poeta gazteak egun idazten ari diren poemetan ere (Urtzi Urrutikoetxea, Jon Benito, Kemen Lertxundi) suma daiteke aurreko belaunaldietako en espektatiben zapuzketa. Balizko mundu bat kontatu diegu eta mundu erreala ez da margoztutakoa bezalakoa. Indarkeria politikoaren erromantizismoa entzun dute etxean (gurasoek grisen aurretik korrika aritzen zireneko hura) eta kalean ikusten duten bortizkeria politikoa ez da, dagoeneko, batera erromantikoa. Beste nonbait esan dut «belaunaldi mutantea» sortu dugula, sortzaile berriei idealez mintzatu zaielako, aurrekoen ilusioaz blaituriko diskurtsoa jaso du-

telako, baina ez zaielako eredu argirik eman, ezta ilusio-
natzeko goerarik eskaini ere.

Partikularraren unibertsaltasuna

Orain bost urte, Andorran burutu zen Galeuzca batean nioen baliabide berrien eraginez eta, zehatzago, interneten eraginez, nabaria zela zenbait idazleren lanetan eremu zabalagoetara heltzeko ahalegina, ahalegin horretan zehaztasunak galduz eta generalitateak irabaziz. Irakurle potentzialen eremua zabaltzean, lokalismoak bazterten ziren eta erreferente kultural zabalagoak bilatzen ziren jende gehiagok uler zezan. Jatorrizko hizkuntza txikian idazten zen, bai, baina begirada itzulpenean jarrita zegoen. Formatua, egitura eta hizkera arintzen ziren, eta «zer» esan baino, ardua berria zen «nola» esan «noraino» heltzeko, testua hemen eta ahalik eta urrunen ulergarria izan zedin. Polisemia saihestu, hitz bakoitzari esanahi bakarra erantsi eta edonon ulertzeko moduko erreferenteak bilatu. Moldaketa honetan garaile ateratzen ziren hizkera arrunta, narrazio tradizionala, grafismoa eta lengoia denotatiboa, eta galtzaileen artean, polisemia, deskribapen zehatzak, narratibitatea, liris-moa eta lengoia konnotatiboa genituen. Agian ez zen bide zuzena, baina ulergarria zen egileek honela jokatzea.

Gaur egun ikusi da, zorionez, baliabide berrien erabilpenak ez duela horrelako mugarik ezarri behar testuan, eta horren froga egile batzuen lana dugu, intemeterako jauzia egin dutenean, ez baitute kontzesio estilistiko ezta linguistikorik egin. Koldo Izagirre (nor bestela?) dugu ait-zindari, baina bide beretik badatoz etorri beste batzuk. Azken finean, mundu zabaleko erreakzio eta sentimendu guztiak, tamaina txikian, norberaren auzoan ere garatzen dira, Misses Marplek erakutsi zigun bezala.

Inmanentismoa nagusi

Zenbat eta globalagoa izan mundua are eta intentsuagoa da partikularizatzeko beharrezana. Begirada baitara biltzen

da giza izaera aztertzeraz, gizakiak garen animalia espezie berezi eta ahaldua arakatzera. Eta partikularizatzeak, subjektu bakar batengan pertsonalizatzeak, emaitzarik unibertsalena ematen du sarritan.

Gurean, Saizarbitoriaren lanak berriz ere lortu du joera baten isla izatea, hitz lauez galdera aristotelikoak plaza-ratu baititu, eta pudore gutxiko biluzte psikikoa burutu. Berak lortu du garai baten ardura zabalduenak egunerokotasunean kokatzea eta sentimendu kotidianoen autopsia burutzea, apal, ironiaz, beraren pertsonaien miserablekerian umorez sakonduz, dramatizatu gabe. Agian, sentimendu hunkigarrienek eta latzenek ere tamaina txikian aztertuta transzendentzia galtzen dutelako. Inmanentzia zer den irakatsi digu.

Egoera politikoaren eragina

Iaz idazleen manifestuei buruz mintzatu nintzen, egoera politiko baten erakusgarri, eta aurten beste gertakari politiko baten eraginaz mintzatu beharra dugu. Hiru lurralde-tan maiatzaren 13an izandako hauteskundeek efektua izan dute gizartean oro har, eta kulturgintzan ere bai, zeharka.

Kanpainen bertan hasi zen joera eta, emaitzak ikusita, areagotu egin da kanpainen hautemandakoa. Gero eta zabalagoa da euskal nazionalisten eta bestelako nazionalisten (espainiarren, edo Espainiako bidezidorretik joandako «internazionalisten») arteko amildegia. Biztanle guztiei heldu zaie definitzeko garaia eta nor bere hautua egin du. Sentimenduak arrazamenduak baino zintzoagoak direnez, euskal hiritarrek erraz jakin genuen non kokatzen den gure nazionaltasuna, poza edo etsipena sentitu baldin bagenuen maiatzaren 14an.

Politikaren panorama dikotomikoak bi ondorio izan du epe laburrean. Bata da erakundeak erradikalizatu egin direla, eta lehenago apal plazaratzen ziren nahiak ageriko azaldu direla. Irakaskuntzan, hizkuntz ereduak berrikus-teaz, unibertsitate lege berriaz eta euskal curriculumaz

mintzatu izan da ozenago hauteskundeetatik hona. Kultur-gintzan, bestalde, behatokiak ezarri dira, dirulaguntza handiagoak agindu dira (ikusiko!) eta agintariak lehen baino entusiasmo handiagoaz azaldu izan dira kultur ekitaldietan.

Bigarren ondorioa da euskal kulturgintza nolabait la-saitu egin dela ikustean Eusko Jaurlaritzan ez zela egongo Partido Popular alderdia agintean. Etxean jokatzeko para-da eman zaie sortzaileei eta, agian, zertxobait ahuldu da egileek urteetan erakundeekiko izan duten umezurtz sent-sazioa. Jakina, amildegiaren beste alboan dagoen kultur-gintza, umezurtzago dago orain aurreko garaietan baino, eta bortitzago joko du kultura zentralaren magalera.

Merkatuaren lege krudela

Amaitzeko, eta apunte arin gisa, merkatuaz arituko naiz orain. Merkatuaren lege krudelena arintasuna da. Jaio or-duko zaharra da kultur produktua. Nekez mantentzen daiteke hilabete batzuek merkatuan. Garaiaren zantzu. Merkatuak Polifemoren aseentzintasuna dauka. Eta egileentzat ez da ona. Presiopean idazten da eta behar baino txartoago argitaratzen da, lauzpabost urte argitaratu gabe egon den idazlea komunikabideetako parriletatik kentzen baita. Hor konpon, esan beharko dute egileek, eta askotxok esaten dute, baina hala ere ez da arintzen presioa.

Komunikabideek, bestalde, mitifikatu egiten dute profesionaltasuna. Mitifikatu eta gaiztotu. Idazle profesio-nala izatea helburu bailitzen agertzen zaigu, eta errotiko akatsa burutzen da kontsideratuz literaturatik bizi ez den idazlea profesionala ez dela. Dedikazioa eta diru-iturria nahastu egiten dira, sosak literaturatik jasotzeak bermatu-ko balu bezala idazleak bere lanarekiko daukan jarrera. Pertzepzio okerra izateaz gain, injustua da.

Ez dakit autengoaren gaia den aipatu berri dugun hau. Ez dut uste, baina hortik doa joera eta, idazleen no-mina handitzen den heinean, idazle profesionalak nort-

zuk diren identifi-
katzeko joera are a-
gotu egiten da. Hor
konpon. ♪

Allande Sokarros

Euskara jalgi da plazara

Iragan zaigun urtean, Zuberoako bide, karrika eta herriko plazak euskaldundu zaizkigu. Hobeki erraiteko, haatik, euskaldundu ere zaizkigu, seinaleztapen gehiena elebitan ezarria izan baita. Bazen garaia, pentsatuko du Hego Euskal Herriko irakurleren batek baino gehiagok. Euskal A autonomia Erkidegoan behintzat hain ohikoa bihurtu egin den errealitate bat, iraultza gisako bat bezala da, euskal herritar ugariren ustean eta ikusmenean euskal izaeraren gotorleku gisa hartuta den Zuberoan. Ustetik izaterat alde handia dago eta euskararen alde hainbat urtez borrokatu izan beharrak —eta borrokatzen jarraitu beharrak— erakusten du mentalitateen bilakaera oso luzea dela.

Orain dela hogeita bat urte Zuberoako abertzale zenbaitek gogoan hartu zuten Paristik edo Pauetik gure hizkuntzaren alde zerbait igurikatzea alferrikakoa zela eta euskararen alderat tokiko hautetsien herabea astindu beharra zela. Baikorki jokatu zuten, nahikoa lan eskatu zieten zurezko pankarta politik ezarrita Atharratzeko kantonamenduko herrien euskarazko izenekin. Ez zen ekintza gaiztoa, zikina, bortitza, bortxatzailea izan, beraz. Haatik, lehen gauean bertan, Basabürüko herrien euskarazko izenak zeramatzaten seinale xume haiek suntsituak izan ziren. Balentria txar honen egileak gutxi izango ziren, euren euskal izaerari, batere jakin gabe zergatik, arbuio zioten haietatik taldetxo bat.

Hargatik, herriko hautetsien ahotik ez zen salaketa bakar bat ere aditu eta ia-ia errango nuke pozik egon zirela, beraiek egiterat ausartuko ez zirena —euskarazko herri izenak kentzea— pustruska batzuek egin izanaz. Atseka-bea pairatu arren, abertzale-euskaltzaleek ez zuten amore eman eta frantsesera hutsez zeuden seinaleak euskarazko

izenekin tapatzen hasi ziren, paperak gainetik erantsita. Ekimen hau ere ez zen kaltegarria, papera kentzea besterik ez baitzen pankarta ohiko plantan berrezartzeko. Halaxe egin zuten herri agintari eta administrazio arduradunek... baina euskara bazter utzita beti ere. Geroago etorri ziren jokaera gogorragoak, seinale elebakarrak tindatzerat behartu gintuztenak. Gintuztenak diot, zeren eta neu ere izan bainintzen pankarta zikintzaile haietatik.

Ekintzaileak agintarien bide urratzaile

Gaur egun, berriz, Zuberoako udalak biltzen dituen *Xiberoa* Herri Elkartek eskaturik, euskarazko izenen esatera eta idazkera egokientzako laguntza eskatu didate eta pozik eman diet baietza. Hogei urtez egin du bide urak, baina konbentziturata nago gogor egileak, sasi-tindatzaileak ez balira izan, oraindik ere, Zuberoako eta oro har Ipar Euskal Herriko bide, karrika eta plazak erdara hutsez izango lirakeela. Legez kanpoko ekintza hauei esker, eta abertzaletasuna politika alorrean garatu egin baita, pentsaerak nabarmen aldatu egin dira, bereziki herri manatarien aldetik. Hauek dute edo behintzat hauetatik gogoz aurreratuenean dute, *Xiberoa* herri elkartearen, ingurumen elebidunaren aldeko urratsa bultzatu.

Hor dago, hain zuzen, Ipar Euskal Herriko gizartearen bilakaerarako giltza bat. Gogoz menderatua izan den herri batean, agintea eta agintarien errespetua dogma gisara irentsi behar izan duen herri batean, boterearen eta boteredunen eskutik datorrena onetsi egiten da. Zuberoako Herri Elkartek euskarari bere lekua ematea erabaki duenez, zuberotarrek ontzat jotzen dute. Hori bezain simple da... eta hori bezain korapilatsu ere aldi berean. Hobe litzateke, nire iritzian behintzat, herritarren kontzientziatik, ohartzetik, nahikundetik euskararen esparrua zabaltzea. Etxeak oinarritik dira eraikitzen, ez hegatzetik, baina tira... agintarien jokabideek herritarren gogoak agitzeko balio badute, behingoz onartuko nuke goiko zeruetatik etor litekeela salbamendua...

Kultur sorkuntza lanak eta herritaren senti-beratasuna

Ligi-Athereiko maskaradak, *Amentsak Dantza* eta *Matalaz* ikusgamiak, *Xiberko Makia* eta *Etxahun Iruri* pastoralak, *Herria Ohoretan* antzerkia... Kultur sorkuntzaren alorrean, 2001. urtea oso emankorra izan da Zuberoan. Sinesgaitza ere bada hainbesteko oparotasunik egotea, 15.000 bizilagun baino gutxiago dituen herrialde batean; are gehiago kontuan hartzen bada kopuru honen erdiak ere ez duela euskaraz hitz egiten. Zuberoan euskal kulturaren iturria ez dela agortzeko zorian ematen du. Hargatik, gauzak sokinago aztertuz gero, iturri horretatik jalgitako urak oro euskaltasunaren sendotzeko bide izan direnik zalantzak izango nituzke.

Nire betiko kezka da euskararen ezagupenaren eta erabilpenaren kontua eta alde honetatik egoerak ez duela hobera egiten hauteman daiteke. Ligi-Athereiko maskaradakari gazteen artean oso gutxi zekiten euskaraz, *Amentsak Dantza*-n arizaleetan are gutxiagok.

Pastoralen kontutik, denbora gutxi egon banaiz ere bataren zein bestearen prestakuntzetan, nabari iruditu zait pettar erdaldunduan kokatua den Sohütan euskal giro nabarmen handiagoa bazegoela Basabürüko Iruri eta Zalgizen baino. Gauza hauek zailak dira azaltzeko, baina menturako naiz erraiterat *Xiberoko Makia* pastorala eman dutenen artean askoz ere euskal sentipen sendoagoa antzeman dudala *Etxahun Iruri* pastorala antzestu dutenen artean baino.

Nolanahi ere, *Xiberoko Makia* tragedian bazen *Etxahun Iruri* pastoralean inondik eta inola ere ez zegoen hunkikortasun maila handi bat. Jean-Louis Davant idazlearen testuak eta Jean-Fabien Lexardoi errejentaren taula-joka antolaketak gogo-bihotzetan sakon sentiarazten zuten Bigarren Mundu Gerrak eta aleman nazien okupazioak Zuberoan utzitako oroimena eta oinatzak zein oinazeak. *Xiberoko Makia* tragedian, oro har, bazen historia bat, *Etxahun Iruri* pastoralean ez zegoena.

Matalaz ikusgarrian zein *Herria Ohoretan* antzerkian ere euskaltasuna agerikoa zen, eta honek zerikusia du, du-

da barik, bi lan hauetan abertzaleak edo euskaltzaleak asmatzaile eta bultzatzaile izatearekin. *Matalaz* ikuskari nahiko landua zen, antzerki zatiak, abestiak, argi-jokoak, su-agerraldiak, jantzi bereziak eta beste osagairik borobiltzen zituen. Horrenbestez, zehaztu ezinezko ikusgai bat zela errango nuke. Holako sorkuntza lanak euskal kulturaren esparrua eraberritzeko, aberasteko edota garatzeko onurazkoak direla ezin dut uka, baina, nire iritziz, *Herria Ohoretan* bezalako obra bat herritar gehiengoaren sentierari egokituagoa da. Badaukat susmoa abertzale edo euskaltzale zenbait elitismo mota batean gustura dabilzala eta sorkuntza lan «xumeagoak» —honek ez du erran nahi, haatik, asmatzeko eta obratzeko errazagoak direnik— bazter uzten dituztela.

Euskaltzaleen eta folklorezaleen arteko esparru banaketa

Euskal izaeraren bizi eta hazi beharraz ohartuen direnek kultur lan «apalxko» hauei axola gutxiakoa egiten badiete, nik «folklorezaleak» deitzen ditudan haiek, aldiz, euren eskuetan hartzen dituzte esparru hauek. Zuberoan, euskaltasuna, folklore edo tradizio kontu bat bezala hartzen duten jende hauek *Xiberoko Zohardia* elkartearen inguruan biltzen dira. Lagun hauetatik gehienei —ez guztiei, haatik— dantza, maskarada edo pastorala egileetan euskara dakitenak oso gutxiengoan izatea bost axola zaie. Arrazonamendua bazterreraino eramanda, seguru nago euskara desagertuko balitz, baina nola edo hala —testuak edo esaerak gogotik ikasita edo— dantza agerraldi, maskarada edo pastoralek iraungo balute, askietsiko luketela.

Xiberoko Zohardiak edo gainontzeko folklorezaleek antolatzen dituzten agerraldiek, ordea, arrakasta nahiko zabala daukate. Erraiten ahal da ere, pastorez kanpo, euren antolakuntza hauek dituztela ikusle kopuru handienak erakartzen eta ez aldi batez edo bestez, baizik eta aspaldiko urtetan. Hala da Garindaineko herriak aspaldidanik eratzen duen «Euskal Kantu Festibalaren» kasuan; ha-

la, baita ere, Xiberoko Zohardiaren eskutik datorkigun «Xibera Kantuz» kantaldiari dagokionez. Milaka ikusle biltzen dira aldi oro eta honek nolabait agerian uzten du zuberotar ainitzi euskal kantua deigarria zaiela.

Ikusgami antolakuntza kontu batean ez soilik, edukian bertan agertu beharko litzateke euskaltzaleen —hots euskal izaera bizidunari ardura diotenen— eragina. Euskal kantuaren eraberritzaile gutxi direla iruditzen zait, ordea, eta 2000. urtean, disko bat plazaratu zuen Jean Bordaxar adibide bakartzat joko nuke. Arrokiagako semeak Zuberoran oso bakan den lan handia burutu du, kantuen hitzak eta aireak berak onduta. Ez dakit sobera nola azaldu baina uste dut Jean Bordaxar batek egindako lana ez dugula merezi zukeen bezala balioetsi, ez diogula behar adina garrantzi eman.

Gizarte baten ezagupen edo esker onak badu inportantziarik kultur egile batentzat, hain zuzen ere gizarte eragile bezala hartuta dela agertzen baitu. Kontzeptu hau ekonomia alorrean edo giza sailean nabaritasun bat bezala hartuta dago; nola ez litzateke halaber izango euskal kulturaren hazle eta eraberritzaileentzako? Jean Bordaxar baten kasutik haratago, dena den, euskal gizartearen ikus-tatea edo eskertasuna garrantzizkoak dira kultur egile berriak ager daitezten. Ez bakarrik ikusgarri landuak, ia-ia ausartuko nintzateke erraiterat «korapilatsuak» —*Matalaz*, esaterako— sortzeko; bai, ordea, kantu berriak asmatzeko, *Hemia Ohoretan* bezalako antzezlanak idazteko, maskaradetan gauza berriak sartzeko eta besterik...

Iragana, oraina eta etorkizuna: euskal kultura katearen aztunak

Iragana, oraina, etorkizuna, etengabeko edo behintzat eten behar ez lukeen kate baten aztunak dira, kultura alorrean beste sailetan bezala. Euskaltzaleak, nire ustez, zale-tasuna behar du izan ohituren gaurkotzean zein ere sor-kuntzan. Atal hauek bata bestetik bereizteak gizarte edota kultur izaerako katearen haustea deragi. Tradiziozale soilik geratzen denak ez dauka egunkotasunaz eta are gutxia-

go geroaz ohar-
kuntzarik. Gaur
egungoa bakarrik

axola zaionak muzin egiten dio aitzinetik egindakoari, ez da ohartzen aurretik egindako urratsak gabe bidea ez zela beraganaino iritsiko; eta, are txarrago, bizitasunaren seinale den etorkizunaren ikuspeirik ez dauka.

Filosofia kutsuko esaldi hauek gaur egungo gertaerei berriro lotzeko gisan, bukatuko nuke Xiberoko Zohardiak amaitzen ari zaigun urte honen azken txanpetan abian jarritako ekimenarekin. Lehen begirada batetik, egitasmoa txalotzekoa da, hau da, Zuberoako udal guztiei proposatzea euren herrian bertan kantu gaualdiak antola ditzaten, Xiberoko Zohardiak bere gain hartzen duelarik kantariak etorraraztea. Ongi iruditzen zait, bai, herrietan bertan kultur animazioak izan daitezen, eta damugarritzat derit-zot, berriz, asmo hau euskaltzaleek —euskal izaeraren bi-zirik atxiki beharraz ohartuta daudenek— ez dezaten as-matu eta bideratu.

Hor ere ageri da, nire ustez behintzat, euskaltzaleak edota abertzaleak herritarrengandik hurbilen egitekoa lit-zatekeen lanetik saihestuta bezala daudela eta eginbehar hori folklorezaleen eskuetan uzten dutela. Guztiaren be-harra dago, *Matalaz* bezalako obra bat sortzea, baita he-rrietan euskal kantuaren inguruko gaualdiak antolatzea e-re. Batak ez du eragozten bestea izatea, baina lan asko dela badakit eta aukerak egiterat behartuta gaudela ere. Zuberoan euskal kulturaren osotasun eta bizitasun premia horiek kontuan hartuko dituen erakunde bat eskas dagoe-la nabari da; eta espero dut, 2002ko kultur balantzeaz ai-pamentxo bat egitea *Jakin*-ek galdegiten badit behintzat, egitura honen sorreraren berri eman ahal izango dudala. ¶

Andres Urrutia

Milurteko berriaren zantzuak

Hasiak dira, dagoeneko, milurteko eta ehungarren berriak, eta urte erreskadaren zenbatgarrean, lehena joan zaigu eskutik. Bi mila eta batgarren urteko euskal kulturaren zantzuak zein ote igarri behar, eta nondik hasi jakin ez.

Kinka larri horretan, norberak hurbilekoen alde apustu egin behar, aparteagokoak uxatuta baino, geroago baterako utzita. Norberarenak izaten dira ohikoenak, gertueak eta horren nondik norakoak egokiagoak iruditzen zaizkio norberaren gogoari ere, horien giltzarriak azaltzeko tenorean.

Ezin, hala ere, bazterrean utzi kulturarekin zerikusirik estuena duena. Dirua dugu aitzakia eta estakurua, *euro* izendazioa eta aurtengo gorabeherak gogoetagai, nonahi eta noiznahi aldarrikatu baitzaigu diru berriaren garrantzia. Txanponaren aurreko aldean, abantailak: diru mota bakarra, diru-trukaketaren desagertzea, gauzen balioa neurtzeko tresna erraza eta arina... Luze joango litzaiguke diru berriaren alde onak erabat zerrendaraztea. Alde okerak, alabaina, berehalakoak izango ditugu, orain arteko pezetak eta liberak esku artetik laprast egin eta billete eta moneta ezohikoak gureganatzen ditugunean; orobat, behinola ikasi ohiturak desegin eta usadio berriak asmatu behar ditugunean.

Euskal kultura ere egundoko aurrerapena, mugaren bi aldetan batera jokatzea aise eta errazago izango baita aurrerantzean. Molde ezezaguna, muga hori hautsiko duena eta mugaz honaindiko eta haraindiko euskaldunak gertuago jartzeko lagunduko duena. Gizarte-harreman guztiak jokoan daude diru kontuetan; hartara, merkataritzakoak ez ezik, kulturarenak, politikarenak, inbetsioarenak... Oro

izango da batuago eta hurbilago, neurri berbera erabiliko baitugu euskaldunok, Bidasoako mugaren gainetik.

Bistan da Europak bere fruituak ekarriko dizkigula 2002. urtean. Bego, haatik, aurtengoa, bide luze bezain malkar horretan aurki eman beharko dugun urratsaren seinale eta lekuko.

Money is money esan ohi da beti. Euroak badu lehiakide gaitz eta boteretsua. Amerikarren dolarra da, eta aspalditik dabil munduan zehar. Hura ere aintzat hartzekoa eta ikustekoa. Zain gaituzue.

Biltzarretik biltzarrera

Udako azken egunetan hamaikatxo euskaltzale bildu dira, Euskaltzaindiaren babesean, Bilboko Euskalduna Jauregi-gira. Hiru egunetan ibili dira jardun eta gogoetan, euskararen etorkizuna nondik etor daitekeen asmatzeko. Julio Urkixo eta Resurreccion Maria Azkue euskalari handien ehun urtegarrenak ziren tartean, eta haien omenezko zerak erakusgai. Gero, horren hurrengo, bi egunetan aritu dira gramatika eta literaturzaleak, Lafitte zenaren ohorez, Ipar Euskal Herriko Baionan. Orotara, bost egun eta anitz kontu, euskararena zer, non eta nola egoki hausnartzeko, Euskaltzaindiaren XV. Biltzarrean.

Kontuak kontu, berehala nabarmendu dira bi arlo, aspalditik euskalgintzan dabiltzanak puri-purian. Lehena, euskararen terminologiari legokioke, eta bestea, euskara batua-euskalkiak izango litzateke.

Bi-biotan, bistan da, kontrakarreko jokaerak eta iritziak, batzuen eta besteen pentsamoldeak biltzen dituztenak. Arazoa, nolanahi ere, bi-bion uztardura nola egokitu horretan egongo litzateke gure ustez, bi erronka horiek erro-errotik loturik baitaude euskararen biziraupen-prozesuan.

Biziraupena, hala idatzi dugu, halakoxea izan baita kezka nagusia. Nagusia, eta esan dezadan argi, paradoxaz beterikoa, Euskalduna Jauregiaren solairu desberdinetan entzun eta ikusi ahal izan baititugu bateko eta besteko argudioak.

Euskararen gerokoa, bizitasunetik ekarri behar. Horretarako, tokian tokiko eta lekuan lekuko hartu behar, eta horri lehentasuna eman, horrek euskararen etorkizuna ekarriko digulakoan. Ezin, beraz, bitartekorik gauzatu, euskalki osoarena soberan bailegoke, euskara batu horren bidegintzan. Planetak ere (bat behinik behin bai, gerra eta gatazkarekin zuzeneko lotura duena) aipatu behar, besteak beste, pentsamolde horretako kide ez direnak lur honetakoak izango ez balira legez. Hori Euskalduna Jauregiaren sotoan, eroso-eroso jarriak eta Ibaizabalen ur-nabarrak aurre-aurrean genituela. Lauzpabost solairu gorago, inurri finak, ekin eta ekin, euskarari azken tresna informatikoek zer ekarri diezaioketen erakusle.

Beheko aldean, jendea erruz. Goikoan, ostera, askoz gutxiago, tramankulu horien isilpekoak ardi galdu batzuen kontu hutsak.

Aurkikunde nabari horien aldean, horra, hizlari baten ahoan, terminologia baterako zantzu biziak. Entzule ipurterreak, hala ere, beti kezkatu, terminologia hitza aipatu ahala zer esan nahi den horren beldur, izu-laborria sortzeko modukoak baitira askoren usteak, euskararen terminologia euren berezko edukitzaren esparruan sartzen baitute horiek. Adostasun hitza gutxiegitan entzuna, adostasuna terminologia**ren** alor bakoitzean zer landu behar den zehazteko eta zer-nolako moldeak erabili behar den ere batera jorratzeko. Dekretu bidezko terminologia baten alde lan egiten dutenak ere, ez gutxi, gure euskalgintza honetan.

Sarritan, horixe izaten da hizkuntza eta kultura gutxituen patua. Gai dira gizartearen sektore dinamikoak erakartzeko. Ez horrenbeste, sektore horiek antolatzeke, adostasun zabal baten bidez. Kultura horien aurrelari-ekina batzuen eskuetan izan, eta aurrerakuntza lan horretan, ezin besteena onartu, osagarri eta lagungarri legez.

Udazkenaren hasikinetan, beste biltzar baten berri izan dugu. Auzo eta kide dugun gaztelaniaren bigarren biltzarra aditu dugu urrian eta, egia esan, bi biltzarren arteko erkaketak ezin utzizkoak izan zaizkigu.

Jakin badakigu, eta aldeztu aurretik azaldu behar gainera, askok aurpegiratuko digutela euskarak eta gaztelaniak

ez dutela zerikusirik, gizarte-egoerari dagokionez behinik behin. Hala da. Baina batean biziraupenerako kezka izan dena, bestean arlo-zabalkunde bihurtu da. Ekonomia eta zientzia izan dira arlorik landuenak gaztelaniaren biltzarrean, eta hizkuntza horren Errege Akademiaren Buruak argi adierazi ditu bere zerak: lehena, gaztelania zabaltzea, gizartearen arlo desberdinetara; gero, gaztelania mintzodun diren herrialdeetako akademiekin batera lan egitea; eta, hurrengo, hiztegia eta gramatika gauzatzea.

Hitz batez esateko, esango genuke guk geuk, kontentzimendu jakina, hizkuntzarena anitza dela eta ezinbestekoa duela arlo askoren oharra. Osterantzeko kontuak datoz hizkeraren ikuspegitik eta biziraupenaren baitan gertu-gertutik aztertu beharrekoak.

Biziraupena behar du euskarak. Horrek esparru desberdinen jorraketa eskatzen du. Euskararen etorkizuna bide horretatik ikus daiteke, alegia, gure premien esatari eta bidegile egiten dugun neurri horretan.

Bistan da horrek ekarri behar duela, besteak beste, zabalago jokatzea. Horren harira, txalotzekoak dira, gure us-tez, bestelako ekimenak. Horien artean aldarrikatu behar Euskal Idazleen Elkartekoa, euskarazko prosa zientifikoan aurreratzeko asmoarena. Horixe izan daiteke biderik egokiena, euskaraz dugun tradizioa berreskuratu eta premia berrien aldetik egokitzea. Tradizioarekin etetea baino gehiago, egokitze hori zaigu gure egitekorik behinena.

Gauza handien testigu: 500 urtez frantziskotarrak Arantzazun

Kulturaren baitan erakusketak ere, ez nolanahikoak. Horrexegatik igo ginen uda honetan Arantzazura, frantziskotarren bostehun urteak ospatzekotan. *Gauza handien testigu* irakurri genuen, bertan erakusten zenaren adierazle egokia. Ostean, barrurago, erakuslekurik erakusleku joan ginen, Arantzazuko frantziskotarrek ingurumenarekin eskuratu duten barne lotura egiaztatzeko. Benetan harrigarria, elizaz, kulturaz, hizkuntzaz —euskaraz bereziki—, ja-

kitez eta abarrez lortu dutena, Oñatiko lur menditsuetan. Gozaro ibili ginen hango korridoretan zehar, eta benetako euskal kulturaren ereduak non diren berresteko aukera betea izan genuen orduan. Gure premian dira hango zaintzaileak. Bihoazkie gure laguntzak. Zuentzat goresmenak, Arantzazuko frantziskotarrak!

Mendebaldeko haizeak

Hasieran esan dugun bezalaxe, gertuenak eta hurbilenak izan zaizkigu berbagai eta iradokizun. Hasian hasi, ezin baztertu, *Jakin* honetan, Euskal Herriko Mendebaldean euskalgintzaren haizeek ekarri dizkigutenak.

Eguneroko agerpena dugu aspaldi honetan Bizkaiko gehigarria, *Egunkaria*-ren eskutik. Hori ondo! Kezkagarriagoa da, aldiz, maiz-sarri bertan irakurri duguna, gure artean jada gainturik zegoena berriro ere errepikatuz. Bakoitza da bere etxearen jabe, eta *Egunkaria*-k eskubide osoa du bereari eusteko. Ez dugu uste, horratik, beste hainbeste esan dezakegunik inoiz bertan irakurri ahal izan dugunaz. Izan ere, araubide ezean aurkezten zaigu Mendebaldeko euskara, araubide bakarra euskara batuarena izango balitz legez. Hori ez hain ondo! Bizkaierazko tradizioa ere gutxitan aipatzen da, azken berrehun urteotan hamaikatzeko idazlek baliagarri izan dutena.

Behinola Mikel Zaratek asmatu zuen *dakigunetik ez dakigunera* hura goiburu daukagunok, mendebaldeko euskalkitik euskara baturako bidegintzan, nekez uler dezakegu askoren gogoia, mendebaldeko euskara besterik gabe arautzeko, orain artekoa kareletik botata.

Zinez harrigarria, argudioa ez bada bertako euskara gutxiestea, askoren aurpegietan igarri dugun kontrako zimikoa oso-osorik berretsita.

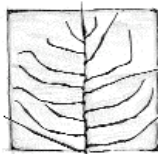
Hizkerarena aspergami bada ere, askoz pozgarriagoak izan dira, guretzat, behintzat, bi liburu berri aipatzea. Euskara zaporedun, gatz eta piper, gertaera garrantzitsuak, bizimodu baten testigantza egokia... Halakoak bilatzen dituen bihoa Emile Larre baxenafarra ren liburura. Auspoan

argitaratu diote, eta *Ene artzain-etxola* da haren titulua. Hortxe ditu irakurle euskaltzaleak Ipar Euskal Herriko azken berrogeita hamar urteak. Esan gabe doa bertan ere baduela euskara doia, maila jasokoa, bizi-bizia, irradan joan doana, kazetari trebe baten eskutik.

Neguaeren lehen jotzeak begi-bistan ditugula, etorri da a rgira aspalditik espero genuena, alegia, Blanca Urgell-ek atondu duen *Guero* guero, Aita Añibarrok bizkaieratu zuena, Axular maisuaren liburutik. Badatoz, ezari-ezarian, bizkaieraren altxorrak. Añibarro, Zabala, Frai Bartolome... agerian ditugu berriro ere, Mendebaldeko tradizioa ondo ezagutu nahi dutenentzat. Falta ditugu, beharbada, oraintsuagokoak. Lagungarri, betiere, berrikitan Labayru ikastegiak eskuratu digun Aita Ipolito Larrakoetxearen *Grimm anayen ipuinak* liburua. Egin-eginean ere, euskara egokia da horkoa eta askorentzat harrigarria.

Har itzazu, bada, irakurle zaitudan horrek, mendebaldeko haize firrinda hauek. Itzulian, beharbada, aberasturik eta leundurik etorriko zaizkigu eurok, beste nonbaiteko lasaitasunaz eta gogoetaz. Jakizu, alde z aurretik eta zalantzarik gabe, guk geuk beti adeitsu eta abegikor hartuko ditugula.¶

Gatak

PAKO SUDUPE

Aintzina petainzalea?

89

JURGI KINTANA

Nietzsche euskal literaturan:
Jean Etxepareren «Amodioa» (1910)

109